GÂNDIREA

ANUL III

No. 5

EXEMPLARUL LEI 12.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL LEI 12.—

APARE LA 1 ŞI LA 15 ALE FIECĂREI LUNI, SUB CONDUCEREA UNUI COMITET COMPUS DIN DOMNII: **LUCIAN BLAGA, DEMOSTENE BOTEZ, AL. BUSUIOCEANU, NICHIFOR CRAINIC, ADRIAN MANIU, GIB. I. MIHĂESCU, I. MARIN SADOVEANU, AL. O. TEODOREANU ŞI PAMFIL ŞEICARU**

REDACTOR: CEZAR PETRESCU
CORESPONDENŢA REDACŢIEI PE ADRESA:
CĂSUŢA POSTALĂ 170, BUCUREŞTI

PENTRU RECENZII ŞI ANUNŢAREA APARIŢIEI, DOMNII AUTORI ŞI CASELE DE EDITURĂ SUNT RUGATE A TRIMITE CÂTE DOUĂ EXEMPLARE. — MANUSCRISELE NEPUBLICATE SE ARD. CĂRŢILE ŞI MANUSCRISELE RUGĂM A FI ADRESATE REVISTEI ŞI NU PERSONAL.

1 NOEMVRIE 1923

CUPRINSUL

Coperta şi ilustraţiile în interior reproduse după picturile dela Biserica Domnească din Curtea de Argeş (Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice).

ABONAMENTE: 1 AN, 200 LEI; 6 LUNI, 100 LEI. EDIŢIE DE LUX, 300 LEI. PENTRU INSTITUŢIUNI ŞI AUTORITĂŢI, 300 LEI ANUAL. IN STRĂINĂTATE: 300 LEI ANUAL. — INSERŢII ŞI RECLAME SE FAC LA ADMINISTRAŢIA REVISTEI ŞI LA TOATE AGENŢIILE DE PUBLICITATE

ADMINISTRAŢIA: BUCUREŞTI, STR. POVERNEI, 28

EXEMPLARUL LEI 12.—

GÂNDIREA

EXEMPLARUL LEI 12.—

GÂNDIREA

Minunea dela Cana

POLITICĂ ŞI ORTODOXIE

DE

NICHIFOR CRAINIC

Intemeind azi o biserică, arătăm că misiunea Românilor e o misiune de pace, căci cine intemeiază o biserică nu poate avea alt gând decât acela al lui Isus.

PRINŢUL CAROL

(La punerea pietrei fundamentale a Catedralei din Cluj).

INTRE politica românească a veacului al XIX-lea şi Biserica naţională a existat un antagonism ce se prelungeşte până în zilele noastre. Un antagonism în care politica de occidentalizare cu orice preţ are partea acţiunii agresive, iar Biserica partea unei pasivităţi neputincioase. Occidentalizarea e şi astăzi problematică. Lucru sigur e înfrângerea şi decăderea Bisericii. Mai poate fi de vreun folos în viaţa noastră naţională această Biserică sdrobită de atotputernicia politicei creatoare de instituţii moderne? E o problemă ce răsare cetind «Doctrinele partidelor politice», date la lumină de «Institutul Social Român».

Sunt doctrine care au la bază principiul luptei de clasă: socialistă şi ţărănistă. Şi doctrine care au la bază, într'un fel sau într'altul, principiul echilibrului dintre cantităţile sociale: liberală, conservatoare, naţionalist-democrată. Cum se răsfrânge, dacă se răsfrânge, ideea Bisericii în cristalul fiecăreia din aceste doctrine?

Consacrat în formula marxismului materialist, socialismul e o doctrină ateistă; polar opusă, deci, religiei creştine. Dumnezeu e — fabrica; mântuirea sufletului — îndestularea stomacului; împărăţia cerurilor — dictatura proletariatului. Şi nici între etica socialismului şi morala creştină nu sunt puncte de atingere. Dacă Evanghelia predică: frate pentru frate,

sensul luptei de clasă e: fiară contra fiară. Dar în realitatea vieţii noastre naţionale, doctrina socialistă corespunde unei minorităţi industriale ce nu poate fi hotărîtoare pe tărâm religios. Punctul de vedere al acestei doctrine faţă de Biserică înfăţişează, în condiţiile date, un caracter mai mult teoretic.

O atitudine nelămurită, sub unghiul religios, îşi creează noua doctrină ţărănistă sau, mai bine zis, doctrinarul ţărănist, care ignorează problema. D-l Virgil Madgearu gândeşte prea statistic-economic ca să poată prinde în ţesătura judecăţilor sale imponderabilul religios. Acest imponderabil religios e, totuş, una din puterile determinante ale psihologiei ţărăneşti. Popoarele agricole sunt popoare religioase. Şi dacă plugarii alcătuesc trei sferturi din populaţia ţării, ortodoxia românească este, înainte de orice, ţărănească. O doctrină ce voeşte să formuleze nevoile cardinale ale acestei pături sociale şi o politică ce voeşte să le valorifice nu numai politic-economic, dar şi cultural-naţional, trebuie să ţină seamă de această realitate. Cu atât mai mult cu cât o cultură specific naţională, dela care singure se exclud minorităţile industriale aplecate spre internaţionalism, trebuie să-şi soarbă posibilităţile din zăcămintele tradiţionale ale majorităţilor agricole. Dar doctrina ţărănistă, aşa cum e formulată, implică şi o lipsă de tact faţă de o însemnată categorie de aderenţi ai ei: preoţii, cari împreună cu învăţătorii au anticipat-o prin acea luptă de desrobire economică a clasei ţărăneşti, din ultimele două decenii. Rămâne în sarcina acestor factori limpezirea atitudinii ţărăniste faţă de ortodoxie şi tot astfel potrivirea dezacordului dintre morala Evangheliei şi ideea luptei de clasă.

In corpul doctrinei liberale, care se razimă totuş pe principiul «armoniei sociale», Biserica nu ocupă măcar locul unei molecule. Faţă de această instituţie care aparţine «concepţiilor medievale», liberalismul progresist «sub toate formele» a rămas şi azi consecvent cu sineşi: ea trebuie să facă parte din mormanul de ruine al «capitulaţiunilor conservatoare». Şi într'adevăr, sub acţiunea liberalismului, aşezământul Bisericei care, potrivit unei datini «medievale», ocupa centrul vieţii în Stat, a fost degradat şi îmbrâncit la periferie să slujească altor scopuri decât celor sfinte şi veşnice. — Am văzut odată, printre trandafiri în floare şi troiţe răsădite, vestita culă ministerială din Măldăreştii Vâlcii: icoane vechi şi afumate, încadrate în argint veşted, îi împodobesc interiorul. Sub bolţi de biserici vor fi veghiat cândva icoanele acestea, însufleţite de pâlpâirea lumânărilor, învăluite în parfumul albastru al tămâiei. Şi câte suflete 'n prăbuşire se vor fi acăţat de ele, şi câte dureri fără graiu le vor fi sărutat cu buze arse! Astăzi, coborîte de pe tâmple şi iconostase, au fost ţintuite printre colecţii de străchini, ulcioare şi arme ruginite, — agrement arhaic într'o culă ministerială. Şi 'n povestea icoanelor acestora la care alţii au îngenunchiat şi au plâns, la care cei de azi privesc pieziş prin fumul de ţigară, în povestea icoanelor acestora care, din puteri vii şi înălţătoare de suflet, au ajuns articole moarte de muzeu, se lămuria simbolic soarta întregei Biserici ajunsă, din stăpâna sufletelor, stăpânita unui politicianism pângăritor.

Impotriva liberalismului, doctrina conservatoare se declară pentru o politică religioasă. Conservatorismul apără instituţiile viabile moştenite din trecut — zice d-l C. Rădulescu-Motru. După d-l Al. Marghiloman, aceste instituţii tradiţionale sunt — în ordine materială: proprietatea, — în ordine spirituală: Biserica, cu adausul categoric: «Tradiţiune religioasă, da, ea e foarte puternică în România!» D-l Marghiloman înţelege prin tradiţie religioasă amalgamul popular de păgânism, superstiţie şi creştinism, pe care-l voeşte integral sub clopotul de sticlă al conservatorismului. Şi mărturiseşte că, dacă nu din motive de credinţă pură, cel puţin «pentru simpla raţiune de Stat» e folositoare Biserica, întrucât morala ei singură e în stare să tempereze instinctele pe cari «civilizaţia le scliviseşte» fără să le poată transforma definitiv. Dar să admiţi religia pentru simpla raţiune de Stat, înseamnă să admiţi un Dumnezeu nu fiindcă tu, ci fiindcă cei mulţi cred într'însul. Dumnezeu ar fi astfel un fel de pedagog al prostimii, luat sub înalta protecţie a conservatorismului pentru merite în slujba ordinii Statului. E un fel de a vedea care, oricum, denotă o bună creştere ce ştie să menajeze. In concepţia d-lui Rădulescu-Motru, religia e folositoare pentru motive mai adânci: viaţa socială cea mai bună nu se poate desvolta decât pe temeiurile morale ale Evangheliei. Punctul său de vedere se întregeşte prin acea carte, mai veche, ce cuprinde o apologie fierbinte a ortodoxiei: «Cultura română şi politicianismul». Cum e socotită acolo această ortodoxie, vom vedea. Deocamdată: ce înţelege conservatorismul când zice Biserică — instituţie a trecutului? Noi distingem două faze bisericeşti în trecut: una voievodală, alta constituţională. Biserica de glorie a epocei voievodale n'o mai avem. Biserica de azi e opera liberalismului modern. O moştenire mai nouă, totuş o moştenire. Dacă conservatorismul

înțelege sub instituție a trecutului Biserica în starea ei actuală, oasteneala de a o păstra așa cum este ni se pare gratuită. Conservatorismul n'ar face decât să consfințească opera nefastă a liberalismului adversar.

Mult mai departe merge d-l N. Iorga, adâncind bazele democrației naționaliste în sensul istoric al vieții românești și găsind acest sens indisolubil amestecat cu ortodoxia. Dincolo de ruinele veacului al XIX-lea, d-sa vede maiestatea acelei Biserici care a fost ctitora culturii naționale și acoperemântul străbunilor. «Istoria Bisericii românești» e, pe de o parte, apologia epocei voivodale, când Biserica străluci până dincolo de marginile poporului nostru, ajungând ocrotitoarea împărătească a întregului Răsărit creștin, iar pe de alta, elegia celui ce înțelege ce s'a pierdut pentru «morala națională» și pentru demnitatea Statului nostru în dărâmăturile moderne ale sfântului așezământ. După d-l N. Iorga, nu e vorba de o simplă păstrare, ci de o restaurare a strălucirii de odinioară. După ce schițează condițiile restaurării, singurul istoric al vieții noastre religioase își încheie astfel cartea: «Credința tare a celui ce scrie aceste rânduri e că numai astfel Biserica românească... s'ar putea ridica din zdrențele umilinții și din praful ruinelor sale. Și aceasta trebuie să se facă pentrucă în starea Bisericii unui popor se oglindește mai strălucitor moralitatea lui, condiție esențială a vieții lui de Stat și naționale».

In actuala stare bisericească se oglindește însă limpede politica noastră modernă care a creat o Biserică după chipul și asemănarea ei. Generoșii patruzecișioptiști aduceau din Apus vedenia unei Românii europenizate. Ei simțiau patriotic, dar nu cugetau românește. Respiraseră din suflul marei revoluții ura împotriva regimului medieval și, Samsoni orbiți, pentru ei surparea întregului nostru trecut însemna condiția fără care nu s'ar fi putut întemeia o țară modernă. Instituțiile lor n'au fost altoite pe trunchiurile seculare. Ei au răsădit ca niște grădinari ce-ar ignora mediul și clima. Cine erau revoluționarii români? Studenți cu doi trei ani de drept și inginerie în Apus, (C. R.-Motru: «Cultura română»...). Care era competința lor în materie religioasă? Un anticlericalism prins din atmosfera occidentală a vremii. Dar anticlericalismul european izvora, foarte îndreptățit, dintr'un complex de conflicte seculare; printre ele, în rândul întâiu, acela dintre papalitatea lacomă de imperiu pământesc și năzuințele de independență ale împăraților, precum și acela dintre dictatura (cum am zice azi) a inchiziției criminale și cugetarea filozofică și științifică ce-și cerea dreptul la libertate. Impotriva acestui catolicism medieval care tiraniza progresul, marea revoluție instituise cultul Rațiunii, ființă supremă. Anticlericalii români făceau confuzie între Roma și Bizanț. Greșelile Romei n'au fost greșelile Bizanțului. Ortodoxia nu s'a făcut vinovată de crimele catolicismului. Ea nu s'a ridicat ca putere lumească peste autoritatea politică și n'a organizat nici un fel de ordin inchizitorial împotriva filozofiei și a științei. Aceasta pentru simplul motiv că, în ce privește țările noastre, tot ce se scrisese în românește, atât cât se scrisese, purta spontan pecetia unei bune evlavii, scriitorii înșiși fiind în cea mai mare parte oameni ai Bisericii. Limba literară uneltită, cum spuneau ei, de condeie pioase, se zămislise pe masa altarului: cuminecătură pentru românimea de pretutindeni; arta creștea cu mânăstirile: crini de piatră și de aur în sihăstriile pădurii; mila, mai multă par'că pe atunci, se statornicia în așezăminte spitalicești, iar cultura, veche de trei veacuri, ieșia din teascurile călugărilor și păstra nesfârșita mireasmă duhovnicească. Biserica n'avea nimic agresiv față de progres, fiindcă ea însăș îl întrupa domol, călugărește și trainic. Nu susținem cu aceasta, că Biserica a dat tot ce se putea da, ci că atât cât s'a dat a fost aproape în întregime opera ei. Motivele anticlericalismului românesc au fost, în originea lor, absurde. Invazia grecească în antereu și averile închinate Răsăritului n'au născut furia dărâmătoare a revoluționarilor; numai au hrănit-o. Dar ea mergea atât de departe că politicianii n'au putut suferi nici trei zile ca ministru în cabinetul Kogălniceanu pe un bărbat de măsura episcopului Melchisedec: era popă! In acest chip se putea ajunge oriunde. Știrbirea prestigiului bisericesc o începuse Regulamentul Organic; Cuza-Vodă o desăvârși, un timp scurt, în care Biserica s'a rostogolit catastrofal. Deposedarea de averi aduse treptat deposedarea de inițiativă și autoritate. Viața mânăstirilor a secat. Din besna lâncedă a monahismului actual nu se mai poate ridica pe treptele ierarhiei, dârz și destoinic, vreun nou Veniamin Costachi, «voievod râvnitor și ca cu foc suflător împotriva eresurilor și a nedumnezeirii», — cum era numit marele ierarh moldovean. Ce a fost unit se despică. Legile noui îmbrâncesc canoanele. Răfuiala europeană dintre știință și credință, care umple cu larma ei tot veacul al XIX-lea, își trimite ecourile până la noi: învățământul de Stat se născu eliberat de orice spirit religios;

în şcoalele României, religia ocupă loc lângă caligrafie şi gimnastică. Invăţământul teologic însuş e conceput de gândirea profană şi stăpânit de autoritatea politică. Biserica a fost desfăcută de patriarhatul ecumenic şi îngenunchiată, în schimb, cu sinod cu tot, ca o simbriaşă oarecare, ministerului cultelor, — situaţie paradoxală în care s'a văzut, nu odată, condusă de oameni cu convingeri ateiste. Cei din urmă arhierei oţeliţi în şcoala de odinioară a călugăriei s'au stins. In jeţurile golite au năvălit preoţii văduvi, creaturi ale noului regim, fiecare ridicând în zenitul ierarhiei destule slăbiciuni profane ca să nu se dea prizonier forţei politice. Peste înaltul lor conciliu îşi fâlfâie inspiraţiile, neprihănit, porumbelul ministerial. O Biserică făcută de politică după chipul şi asemănarea ei. Opera unui curent de necontenită descreştinare, «deşert de socoteală şi plin de fumuri», — cum l-ar fi înfierat cu revoltă ultimul mare apărător al ortodoxiei naţionale: Veniamin Costachi.

Cât de scăzută e astfel autoritatea Bisericii vechiului regat se poate pipăi în actualul conflict, nerezolvat încă după cinci ani dela unire, dintre ea şi bisericile provinciilor alipite. Fiecare din aceste biserici socoteşte că posedă întreg adevărul administrativ moştenit dela respectiva împărăţie căzută. Temeiul acestei socoteli e o bună stare materială şi un prestigiu de care s'au bucurat preoţii provinciilor robite: — tocmai în scopurile aservirii care, şi în imperiul habsburgic şi în cel moscovit, era un fapt îndeplinit când la noi abia începuse. Deosebirea este că atât Viena cât şi Petersburgul au înţeles avantagiile politice ale puterii bisericeşti aservite, pe când Bucureştii şi Iaşii n'au voit să le înţeleagă. Unde e preotul acolo e poporul — acesta e gândul imperial care a fărâmiţat vechea unitate duhovnicească şi culturală a Bisericii istorice româneşti, unitate ce existase dealungul veacurilor, în pofida Carpaţilor despărţitori. Politica habsburgică şi-a creat astfel în Bucovina un macrocefal ortodox: o mitropolie şi o facultate teologică pentru o provincie atât de mică, şi un cler întărit şi ornat cu epitete de nobleţă pentru a-l obliga şi mai mult scopurilor imperialiste ale Vienei. In Ardeal, încă dela 1700 o parte din românime fu cumpărată de catolicism cu privilegii multă vreme iluzorii; pentru cealaltă, rămasă dreptcredincioasă, un om al proniei ştiu să răstoarne gândul împărătesc în folos românesc: baronul de Şaguna. In acelaş imperiu, trei sisteme bisericeşti pentru aceeaş naţionalitate cu aceeaş credinţă! In procedeul habsburgic d-l N. Iorga înclină să vadă modelul chiar după care românii liberi şi-au înjosit Biserica întrecând măsura modelului însuş. Clerul basarabean fu încorporat Bisericii pravoslavnice pentru care ţarul era Cesar-Mare-Preot. Ţelurile spirituale ale ortodoxiei se făcuseră acolo una cu ţelurile imperialiste ale autocratismului, — lucru pe care Dostoiewschi îl admitea, lucru pentru care Mereşcowschi are un cuvânt de trăsnet: Biserica ţaristă «a confundat trupul lui Cristos cu trupul dobitocului».

E lucru limpede că dacă noi cei liberi — în această vreme care a fost totuş a idealului nostru unionist — am fi dat ortodoxiei putinţa unei strălucite desvoltări culturale, creind din Bucureşti, un centru de avânt religios şi de ştiinţă religioasă superioară, între cei robiţi şi noi s'ar fi restabilit măcar în parte vechile legături duhovniceşti din epoca voievodală şi, prin aceasta, însuş idealul românismului integral ar fi câştigat. S'a întâmplat pe dos, în pabuga demnităţii noastre de Stat chiar: în vremea aceasta, Cernăuţii habsburgici devin centrul ştiinţei noastre ortodoxe, furnizându-ne profesori fără orizont pentru Facultatea din Bucureşti, care în condiţiile date nu s'a putut ridica dela un rol mecanic-profesional la unul de ştiinţă şi de avânt. Astăzi, Biserica vechiului regat, cu clerul ei bătut de nevoi, care, când se adună în corp, nu poate agita decât probleme ca salariul şi recăsătorirea, nu e în stare să se impună ca un nucleu al unificării.

«In omenire Dumnezeu a murit, în om n'a murit totuş; a murit în societate, dar n'a murit în personalitate; a murit în toţi, dar n'a murit în fiecare». (D. Mereşcowschi: «Pe calea către Emaus»). Cuvintele acestea, aparent paradoxale, ale gânditorului rus par smulse din însăş realitatea vieţii noastre publice. Dacă Biserica, făuritoare de conştiinţă, năzuie către absolutul spiritual din care decurge autoritatea şi ordinea, politica în schimb, căpcăună de putere, stârneşte instinctele primare şi le îmbrânceşte spre relativul materialist. Cumpăna unei societăţi trebuie să-şi facă jocul între contemplaţia celei dintâiu şi acţiunea celei din urmă, între vedenia materiei spiritualizate prin Biserică şi tendinţa de materializare a spiritului prin politică. Dar Biserica noastră, ajunsă din creatoare de valori spirituale în creatură a politicei, nu mai e în stare să vestească cu fulgerele Sinaiului supremaţia spiritului în societate. Când spiritul nu domină, domină materia. Şi dacă spiritul uneşte, materia învrăjbeşte. Un răsboiu crunt vânzoleşte toate energiile în jurul bunurilor materiale. El

sbuciumă creerul societăţii şi-i aţâţă poftele bestiale. Altădată un ideal ne absorbia sufletele către înălţimi; în locul lui, în inima vieţii noastre publice tronează viţelul de aur. Ca nişte şamani furioşi în jurul focului magic, doctrinele, programele, acţiunile politice, asociaţiile de întreprindere dănţuie toate în jurul lui: blocuri de egoism ce se isbesc în blocuri de egoism. Ordinea oricărei înţelepciuni sociale a fost întoarsă pe dos. A guverna înseamnă a te simţi supraordonat legilor şi a lucra în consecinţă; fără răspundere, fără sancţiune. Cu cel dintâiu ministru declarat tâlhar de colegi şi lăsat colegial în libertate, s'a dărâmat sancţiunea ca o sperietoare de corbi. In urma ei, croncăne cinic instinctele slobode. Moartea sancţiunii — moartea autorităţii. Şi de fapt, asistăm la acest spectacol fatal: autorităţile mistuind autoritatea. Dumnezeu a murit. Triumfă bestia.

Dumnezeu n'a murit însă în om. In omul care sufere desnădăjduit de prăbuşirile din jurul lui. In dezagregarea generală, el vede procesul unui materialism ce se consumă cu cruzime. Stingheră, ameninţată, personalitatea îşi caută razim. Ea simte într'însa un fond de bunuri ce n'au echivalent în relativismul economic al zilei, ci un echivalent ideal: conştiinţa, în cel mai larg înţeles, religioasă. Din groaza neprevăzutului, ea strigă după odihna unei siguranţe; dintr'o lume ce îşi are înţelepciunea în principiul curent: bestie contra bestie, ea se doreşte în lumea unde înţelepciunea iubirii porunceşte: frate pentru frate. Bolta de ocrotire, a religiei, o vrea deasupra acestei vieţi ajunse la voia întâmplării. Şi cum această sete de absolut Biserica n'o poate adăpa, ea îşi caută mărginaş izvoarele adevărului: în secte. Niciodată pământul acesta n'a forfotit de năpădul atâtor secte. Ele sunt expresia religioasă a spiritului detronat ce-şi caută iarăş supremaţia.

Conservatorismul voeşte totuş o Biserică aşa cum e, dacă nu în situaţia ei de instituţie în Stat, în orice caz aşa cum e în substanţa ei confesională. D-l C. Rădulescu-Motru vede această substanţă a ortodoxiei în ritualismul bisericesc. Apologia caldă pe care o face credinţei strămoşeşti în cartea pomenită e, de fapt, apologia «misterului cultului ortodox», foarte prielnic simplicităţii de spirit, ignoranţei popoarelor orientale. Ceva mai mult, comparând-o cu celelalte confesiuni creştine, doctrinarul conservator găseşte că ortodoxia e cea mai apropiată de creştinismul primar. Convingerea aceasta este a tuturor ortodoxilor şi a unora — puţini — din nemulţumiţii confesiunilor creştine apusene. Cel mai de seamă cugetător pe care l-a dat de o mie de ani ortodoxia — Vladimir Soloview — gândeşte la fel în opera lui «Omenirea divină». Pentru Soloview, înomenirea lui Dumnezeu în persoana istorică a lui Isus Cristos nu e un miracol unic. In linie apocaliptică, el se va realiza în viaţa omenirii până la îndumnezeirea ei adevărată. Istoriceşte însă, cele două principii contopite în Isus Cristos s'au despicat în Biserica Răsăritului şi Biserica Apusului. Catolicismul şi derivatele lui au desvoltat până la plinătate principiul omenesc, căutând să se acomodeze necontenit condiţiilor de viaţă create de civilizaţia occidentală, civilizaţie aşezată pe baze pur materiale. «Răsăritul însă, adică Bizanţul şi popoarele înrâurite de cultura bizantină, cu Rusia în frunte, s'a ţinut la o parte de această cale». Răsăritul n'a căzut în ispită, «el a păstrat adevărul creştin». Dar că adevărul creştin, substanţa ortodoxiei, ar sta în ritualismul, periferic religiei, Soloview nu crede. D-l C. Rădulescu-Motru crede. Poporul nostru, zice doctrinarul conservator, şi-a ales instinctiv credinţa ortodoxă; cultul ei corespunde «instinctelor profunde» ale acestui popor. Alegerea instinctivă însă pentru noi rămâne o problemă necontenită. Dacă instinctele noastre profunde îşi au rădăcinile în latinitate, ar fi trebuit să alegem catolicismul, pentrucă latinitatea e catolică; dar alegând ortodoxia, ar însemna că instictele noastre profunde îşi au rădăcinile în slavism, ortodoxia fiind mai ales religia rasei slave. Sau în grecismul care a creat cultura bizantină. Dar dacă e problematic că ritualismul ortodox corespunde instinctelor noastre de rasă, fapt sigur e că el corespunde mentalităţii primitive a poporului. O mentalitate care, din punct de vedere religios, e încă în faza magică. Credinţa populară e o încredere oarbă în atotputernicia formulei rituale de a face şi de a desface legile naturii în interesul naivului credincios. Această formulă poate fi bisericească şi poate fi vrăjitorească, poate presupune îndărătul ei un Dumnezeu zâmbitor sau un diavol rânjind, — prestigiul ei magic e acelaş pentru omul din popor. Ceva mai mult, el confundă adesea lucrurile şi, răsbunări, pe care ar trebui să le aştepte dela fermecele vrăjitoarei, le cere slujbelor bisericeşti: e vorba de aşa zisele acatiste în înţeles popular. Dar şi 'n faţa preotului şi 'n faţa vrăjitoarei, credinciosul rămâne pasiv, în afară de actul ce se săvârşeşte pentru el şi la care nu ia parte decât plătind: dacă n'ar plăti, e convins că magia rituală nu i-ar fi prielnică. Iată până unde se coboară ritualismul: el nu ridică, ci menţine

o stare de fapt, făcând necontenite concesii psihologiei primitive, măgulind mentalitatea magică a poporului şi suprimând astfel putinţa unei desvoltări în linia desăvârşirii spirituale. Dacă doctrina conservatoare cu orice preţ, îl admite, el nu poate fi totuş substanţa creştinismului evanghelic care porunceşte: Fiţi desăvârşiţi precum Tatăl vostru cel din ceruri desăvârşit este! Conservatorismul, de bună credinţă, se mângâie cu iluzii. In asemenea condiţii poporul e numai nominal creştin — fiindcă trăeşte în formula Bisericii, precum e nominal civilizat — fiindcă e situat în Europa, vatra civilizaţiei. Soloview vede în această metodă religioasă pricina stagnării culturale a popoarelor ortodoxe: «Deşi Biserica Răsăritului a adăpostit în sânul popoarelor ei adevărul, ea n'a înfăptuit totuş acest adevăr în viaţa lor, nu i-a dat nicio expresie reală şi n'a creat o cultură creştină aşa cum în Apus s'a creat o cultură anticreştină». («Omenirea divină», p. 225, ed. germană).

A fost creştinismul primar, cu care e confundată ortodoxia, numai ritualistic? Dar el era în epoca de creştere continuă, de propagandă, de evanghelizare a lumii. Formula rituală venea numai în urmă, ca o consacrare a operei apostolice de iluminare a sufletului omenesc prin Isus Cristos. Biserica era misionară, avea deci o metodă vie, activă, iar nu mecanică. Numai după ce autoritatea de Stat a fost cucerită punctului de vedere creştin, opera de expansiune s'a domolit. Odată captat în formula creştină, fondul sufletesc al popoarelor ar fi trebuit prelucrat prin Evanghelie. Biserica s'a mărginit însă la păstrarea poziţiei formal cucerite, fixându-se treptat în ritualismul mecanic. Era şi greu să fie altfel dacă punem la socoteală că acest proces de pietrificare în formulă s'a petrecut înainte de invenţia tiparului, când Scriptura, în manuscris, nu era accesibilă masselor şi când stăpânea puternic superstiţia limbilor sacre: greaca şi slavona. La aceasta se adaugă apoi catastrofa politică a ortodoxismului îngenunchiat puterii turceşti, — vreme în care toate energiile fură mistuite de grija conservării. Ameninţarea continuă nu mai îngăduia iniţiative în sensul intensificării vieţii religioase şi a desăvârşirii lăuntrice. Şi de bună seamă, caracterul de pasivitate al ortodoxiei se datoreşte acestor grele împrejurări istorice. Acolo trebuie căutată pricina pietrificării ritualiste, care nu decurge logic din miezul dogmatic al Bisericii.

Totuş în ţările româneşti, — care erau numai vasale Stambulului, — când teascurile sosiră şi meşteşugul tipografic fu dela început călugăresc, gândul unei intensificări a ortodoxiei apăru cu îndrăsneală misionară. Limba slavonă stăpânia ritualul bisericesc. Dar întâile tălmăciri româneşti ale cărţilor sfinte erau menite unui scop în afară de zidurile bisericii: erau menite lecturii creştinilor, deci desăvârşirii sufleteşti. Şi începutul acesta cuprindea sămânţa marilor posibilităţi de a reda Bisericii rolul ei apostolic pe lângă cel ierurgical, — de a pune Scriptura la temelia vieţii, deschizând astfel drumul de desvoltare al unei culturi creştine cum o înţelege şi Soloview. Biserica de azi, al cărei ritualism entusiasmează pe d-l Rădulescu-Motru, a pierdut această iniţiativă. Dar iată că o seamă de preoţi tineri, cei mai luminaţi şi mai chinuiţi de soarta ortodoxiei, se mişcă împotriva metodei mecanice şi iau asupra-şi acţiunea misionară a evanghelizării. Rolul lor de mijlocitori între om şi Dumnezeu îl înţeleg punând în atingere nemijlocită pe credincios cu Isus. Evanghelia trece din mâna preotului în mâna credinciosului, în mâinile mulţimii. Faptul înseamnă un început de revoluţie pornită din sânul ortodoxiei pentru ortodoxie. Rezultatul e neobişnuit: sub ochii noştri, din haosul bucureştean se lămureşte o comunitate cu suflet înfrăgezit de roua dimineţii creştine. Se pare că, printre spărturi de nouri, cerul unei noui descoperiri licăre. Cristos se va arăta poporului şi-i va vorbi. Ii va vorbi nemijlocit prin paginile Evangheliei. Din câţi se frământă cu problema culturii masselor puţini îşi pot închipui străluminarea sufletească a acestor oameni simpli că se învrednicesc să descifreze singuri înţelesul cuvintelor veşnice. Biserica oficială e încă uluită: Evanghelia clatină ritualismul îndătinat. Dar orice glas se va ridica pentru acest ritualism, împotriva Mântuitorului se va ridica.

Noi socotim mişcarea de adâncire a gândului, a inimii şi a conştiinţei omeneşti în principiile înţelepciunii evanghelice nu numai menită să mântuie Biserica, dar să dospească în sufletul poporului nostru marea epocă a culturii creştine viitoare. Evanghelia rezumă în mare parte problema culturală a masselor. Când ea va ajunge cartea de cetire a poporului, viaţa românească îşi va fi descoperit adâncimile pe care le ignoră încă şi va fi căpătat puterea acelei conştiinţi morale, singura temelie nesdruncinată a tot ce s'a clădit frumos şi mare pe lume. Ortodoxia nu stă numai în formalismul conservativ la care a obligat-o silnicia istoriei; în sânul ei mocnesc forţele misionare de renaştere lăuntrică a omului şi a popoarelor.

O naţiune care nu simte în sine pasiunea mesianică e sortită să piară, — zice furtu-

nosul răscolitor de energie al Italiei, Giovanni Papini. — Un om de temperament nietzschean, care a încercat pe căi singuratice ispitele tuturor idealurilor ca în urmă, cu vrejii tuturor înfrângerilor, să îmbrăţişeze idealul catolicismului. Cuvintele lui răspund convingerilor noastre. Incotro mergem noi, ca naţiune? Unde am ajuns, ştim. Până mai ieri, o putere binecuvântată, magnetică, ne absorbia, în ideal, unii către alţii: instinctul naţional unionist. Astăzi, simţim sub tălpi ceeace ieri ni se părea, peste creştete, un zenit. Dar ce s'a cucerit cu jertfa eroismului nu trebuie să fie azi prada dobitoceştilor pofte de partid, ci soclul pe care să aşezăm chipul idealului nostru de viitor, de totdeauna. Căci idealul naţional nu era şi n'ar putea să fie un ideal permanent. Idealul permanent al unei naţiuni e să se întreacă pe sine, să se dăruie altora în tot ce are mai bun, mai dumnezeesc, spiritul ei creator. Măsura istorică a unei naţiuni o dă în urmă această pasiune mesianică ce-şi simte, ca marea, valurile de energie supte de aştrii înălţimilor.

Incotro ne îndreptăm? Drumurile cele mai sigure sunt cele pe care le-am mai bătut. Epoca voievodală de strălucire a Bisericii luminează în zările noastre drumurile seculare ale ortodoxiei. Biserica a jucat pe vremuri un rol naţional, — aceasta se ştie, prea mult se ştie. Credinţa noastră a îndeplinit însă pe vremuri şi o misiune supranaţională, — aceasta s'a uitat, şi tocmai aceasta nu trebuie s'o uităm. E gloria noastră de neam între neamurile acestui colţ de Europă: gloria de a fi fost ocrotitorii ortodoxiei răsăritene vreme de patru veacuri: dela căderea Bizanţului până la secularizarea lui Cuza-Vodă. Cunoaştem această epocă sub aspectul unor interpretări mai nouă, strict naţionaliste: epocă de invazie a călugărilor greci acaparatori. Străbunii noştri erau însă mai largi, mai generoşi decât noi. O dovedesc tocmai acele averi imense, acele moşii şi mânăstiri bogate pe care cu mâinile amândouă le-au dăruit Răsăritului. Nimeni nu-i silia. Singură credinţa lor, singură conştiinţa lor că slujesc astfel Bisericii lui Cristos, săracă şi umilită în robie turcească. Pământul acesta, în care s'au sprijinit pe atunci cârjile atâtor patriarhi pribegi, a fost cuibul nădejdilor de mântuire ale popoarelor ortodoxe. Mihai-Vodă păru la un moment dat arhanghelul Balcanului şi al Asiei-Mici. De pretutindeni, episcopii Marei Biserici văzură în el braţul ortodoxiei împotriva pacostei din Ţarigrad. Sufleteşte, voievodul nostru a fost atunci voievodul lor. Vasile Lupu ştiu să fie în adevăr protectorul împărătesc al Marei Biserici. El salvă cu aur patriarhatul ecumenic de faliment, şi aurul lui se revărsă şi asupra patriarhiilor din Palestina şi din Egipt. La Ţarigrad, la Ierusalim şi Alexandria, cuvântul domnesc trimis din Iaşi detrona şi ridica patriarhi. In plin imperiu turcesc, autoritatea voievodului moldovean crescu, pentru ortodoxie, egală în strălucire cu aceea a împăraţilor din vremea de apogeu a Bizanţului. Sinodul Marei Biserici care nu se mai putuse întruni de veacuri, se ţinu la Iaşi, în această vreme, când însuş Kievul nu-l putea găzdui. Toate aceste lucruri au cu atât mai multă valoare morală cu cât voievodul a ţinut să lămurească scopurile sale desinteresate de «fiu dreptcredincios al Marei Biserici».

Sub Brâncoveanu misiunea noastră ortodoxă capătă un hotărît accent cultural: din teascurile Ţării Româneşti ies cărţi aproape în toate graiurile popoarelor răsăritene şi aceste cărţi se duc până în Caucas, până la Iordan şi până la Nilul cel galben...

In această evidentă pasiune mesianică a trecutului nostru nu voim să descoperim izvoare pentru viitoare revărsări imperialiste. Rătăcirea morală a marilor popoare europene, care au la baza imperialismului lor ideea mesianică, este că ele au făcut din mesianism un mijloc al imperialismului, scopul lor suprem şi fatal. E o cale de cucerire a altora pentru a ţi-i jertfi ţie, iar nu o cale de jertfă a ta pentru a cuceri pe ceilalţi unei idei mai înalte. Imperialismul cu baze mesianice se întoarce astfel împotriva mesianismului. Aceasta era situaţia slavofilismului ortodox subordonat ideii unui ţarism absolutist şi aceasta e situaţia aşa zisei «Biserici vii» a regimului sovietic: ea caută să îngenunche Evanghelia în faţa lui Karl Marx, profetul stomacului.

Dacă noi am avut o pasiune mesianică, ea a rămas departe de scopurile interesate. Să împarţi cu o mână Biblia, iar cu cealaltă să strângi aurul, poate fi o metodă utilitaristă şi utilă, o metodă englezească. Strămoşii noştri au împărţit cu amândouă mâinile: şi Biblie şi avere. E o trăsătură a istoriei noastre: mult ni s'a luat, dar parcă mai mult am dat noi de bunăvoie. Astăzi nu numai tradiţia vechei politici creştine, dar însăş situaţia noastră de Stat bogat şi puternic ne indică drumurile ortodoxiei cu vechi punţi de legătură, acum aproape părăsite, între noi şi vecinii balcanici.

Rugăciunea cea de peste fire

ÎN MAREA TRECERE

DE

LUCIAN BLAGA

UN soare în zenit ține cântarul zilei.
Cerul se dărueşte apelor de jos.
Cu ochi cuminți dobitoace în trecere
îşi privesc fără de spaimă
umbra în alvii.
Frunzare se boltesc adânci
peste o 'ntreagă poveste.

Nimic nu vrea se fie altfel decât este,
numai sângele meu strigă prin păduri
după îndepărtata-i copilărie —
ca un cerb bătrân
după ciuta lui pierdută în moarte.

Poate a pierit sub stânci,
poate s'a cufundat în pământ.
Inzadar i-aştept veştile:
numai peşteri răsună,
păraie se cer în adânc.

Sânge fără răspuns, —
o, de-ar fi liniște, cât de bine s'ar auzi
ciuta călcând prin moarte.

Tot mai departe șovăiu pe drum —
și ca un ucigaș ce-astupă cu năframa
o gură învinsă —
închid cu pumnul toate izvoarele
pentru totdeauna să tacă,
să tacă.

Intâlnirea Precistei cu Elisabeta

Maica Domnului (rugătoare)

TRAPEZUL

DE

EMANOIL BUCUŢA

UMBLAU încet prin jghiaburi de piatră. Ieşiseră de vreun ceas din Valea Vulturilor şi se căţărau acum pe Ţuguiul-cu-Neguri. Drumeţul din frunte obosise. Gâfâia. Grohotişul îi curgea de sub picioare.

Tovarăşul din jos îi strigă: — «Pe prispa Gândului... să stai!»...

Mai merseră până întâlniră Soarele, de cealaltă parte a turnului acestuia singuratic, numai pridvoare deasupra prăpăstiilor, brâne înguste şi portiţe din lespezi prăvălite. Marginea lui avea ca un muşchiu tremurător de lumină. Când cel dintâi drumeţ ajunse acolo, chenarul îl împresură deodată dintr'o lature şi îl făcu o clipă una cu peretele întunecat. Dar cu un pas el coti după colţ şi se şterse. Turnul se întregi iară cu muşchiul lui cu firişoare de argint.

Al doilea drumeţ nu se grăbia. Stătea din când în când, îşi scotea ochelarii, îi apropia de gură ca să-i aburească şi-şi uita de sine aşa, cu ochii încruntaţi, duşi, fără să vadă. Apoi şi-i punea cu o apăsare supărată, neşterşi cum îi luase, şi pornia pieptiş, cu genunchi de oţel, aproape în salturi, peste coastă. Era înalt şi lat în spate. Părul negru avea după urechea dreaptă un smoc de fire deschise, ca nişte brânduşe albe. Căutătura se făcea câteodată rea şi se arăta de peste umăr, întrebătoare.

— «Ce faci?... Vii?»... răsună de undeva din înălţime, şi trei glasuri ascuţite fugiră cu aceleaşi cuvinte prin firidele muntelui. Altele mai slabe intraseră pe un vâlcel şi se auzeau nedesluşit, cum dădeau de veste peste şele şi săritori, din căldare în căldare, tot mai depărtat. Intâiul drumeţ se târâse pe brânci la marginea stâncăriei şi de acolo se uita în fund.

De jos nu răspunse nimeni. Celălalt drumeţ se întorsese şi asculta glasul adâncurilor.

— «Vii?» răsună încă odată vâjâit, par'că ăuitul de adineauri, după ce colindase pe sub toate bolţile lui, sosise îndărăt la locul de unde pornise şi aştepta ca un alergător oprit acum cu flacăra făcliei dreaptă într'un văzduh fără adiere.

Chematul se scutură tot şi s'ar fi rostogolit, fără glesnele cu arcuri sigure. Căzuse iară într'o uitare de sine şi era furios. Numai o ciută neagră ar fi putut să urce mai repede povârnişul. Soarele îl izbi în obraz cu ploaia lui aprinsă, sus, deasupra oricărui plâns de izvor şi a oricărei dumbrăvi de jneapăn. Culmile se gurguiau de jur împrejur, cu rupturi goale sau sub cununi de brad. Prin chei sclipia rar, ca într'un fund de puţ uriaş, argintul, sub ciocănaşele neauzite ale duhurilor pământului. Era un senin şi o linişte de început de lume.

— «Ce vrei cu mine? De ce mă grăbeşti?»

Celălalt stătea pe o brazdă de iarbă, cu mâinile subpuse. Il privia numai, drept şi a aşteptare. Nu răspunse. Umbra celui oprit în faţa lui îl acoperea întreg.

— «Mă uit la tine şi am îndoeli. Nu mai ştiu dacă suntem doi. Eşti tăcut sau monosilabic. Dar tăcerea sau singura ta silabă încheagă în mine tot ce vreau să ţiu mai ascuns. De mine mă sfiesc, de tine nu. Fără tine n'aş vorbi. Trebuie să te caut şi să te duc în vreo pustietate, ca la ferestruica ciuruită a unui duhovnic papistaş. Poate că eşti gândul meu de veghe, gândul cel statornic şi adevărat, dela care forfota celorlalte primeşte în clipa cât ia fiinţă trecându-i pe dinainte, lumină şi vieaţă. Cine eşti? Spune?»

Cel aşezat jos întinse o mână, care ieşi din umbră în Soare şi se umplu de strălucire:

— «Uite, se strâng stânele. Pleacă oile».

Prin tăcere se auzia slab, ca o plimbare prin cer, abia închipuită, de talangă subţire. Pe un plaiu albăstrea puţin fum.

— «Ascultă la mine! Lasă muntele cu toate stânele şi focurile lui. Cadrul acesta larg şi neomenesc destramă şi risipeşte. Şi nu pentru destrămare şi risipă am venit aici. Eu am cadrul, altminteri nemărginit, al omeniei mele, cu apele şi stelele lui, cari sunt lacrimile şi patima. Legile lor vreau să le stăpânesc şi în furtuna lor cad fulgerat. Ce sunt toate celelalte puse lângă ele? Un biet decor rece, nici vesel, nici trist, în care e destul numai să se arate vieaţa, iscoditoare, plină de uimiri, în sbucium şi extaze, ca să nu-l mai vedem. Trebuie să iasă marele artist din scenă, ca să mai avem iară ochi şi pentru ea».

— «Cred că nu vorbeşti de tine, în nădragi vărgaţi de baie, osos şi împăroşat, cărând toată ziua bolovani în râul de sub castel?»

Zise, dar ochii erau mult mai buni decât cuvintele. Ei rămâneau ridicaţi la deopotrivă stăruitori şi de calzi asupra omului neliniştit din picioare. Graiul era altul decât al gurii, care îşi urmăria socotelile ei, mai şerpuite şi mai ascunse. Unul întorcea, acum pe o muche, acum pe alta; al doilea bătea la fel, în acelaş loc, lovitură de rază şi de alinare.

Celălalt simţia poate, dar era prea mândru şi se svârcolia sub mângâiere ca sub milă. Ciuda lui se agăţa de înţepătura vorbelor, fără să se poată închide nici prieteniei, care îl înmuia nebăgat de seamă şi-i scotea din tăcerile dureroase taina. El se uită odată lung, cercetător şi întunecat la tovarăşul neclintit în iarbă, acoperit mereu de umbra lui ca o proectare a propriei fiinţe. Dădu apoi din umeri şi îşi smulse aproape, ochelarii.

Privirea foarte scurtă topea toate lucrurile. Era înconjurat acum de un cerc alb, cu pete spălăcite tremurătoare în locurile unde ochii se opreau şi căutau să deosebească. Precum alţii fac lumină sau întunerec în odaie printr'o răsucire de robinet, el aducea alături singurătatea şi ruperea de lume, se zăvora încăpăţânat în ea şi stătea la doi paşi de cineva sau înaintea unei minuni, orb, nepăsător şi numai cu sine însuş.

— «Tu ştii pe tovarăşa noastră de tenis cu tricoul portocaliu. E destul de voinică, de gătită şi de neînsemnată. Dacă stăm în ospătărie, vine şi ea, dacă intrăm în râu, e şi ea cu alte soaţe de aceeaş tăietură în susul apei, din pădure nu lipseşte, de pe poteca la burg, aşijderea. Iat-o că s'a furişat şi aci, pe Prispa Gândului, cu povestirea mea.

«Aseară, după ce a-ţi ieşit voi, vorbeam împreună la geamul dinspre poiană. Luna plină se ridica de pe vârfurile de cretă, peste turnuleţele castelului medieval şi peste spumele văii. Femeia de lângă mine râdea, lovia cu tocurile în podele, povestia şi acum ca de obiceiu de petrecerile toamnei în oraş, de moda din urmă sau de mici răutăţi şi istorii de dragoste din cercul nostru. Eu o ajutam din cuviinţă, fără tragere de inimă. Poate că mă uitam prea mult pe fereastră.

«Nu-mi dau seama cât a ţinut această convorbire, să-i zicem, inconştientă. Ştiu numai de sguduirea care m'a deşteptat şi mi-a ascuţit luarea aminte. Glasul se schimbase. Imi suna cunoscut şi drag. Era catifelat, prelung la unele cuvinte, repezit la altele. Şi povestea de o întâmplare de care numai doi inşi pe pământ puteau povesti. Unul eram eu. Dar ea nu era cel de al doilea».

— «Femeia fără inimă!»

El se uită la locul de unde plecaseră cuvintele, dar nu văzu nimic. Numai rotocoale verzi se desfăcură din bolta de var sub care sta strâns şi căzură lin, tot mai mari şi intrate unul în altul, ca nişte frunze în apă. Luă întreruperea ca şi cum ar fi fost a lui şi o duse mai departe.

— «Da, femeia fără inimă! Femeia numai creer, pe care o cunoşti. Ce căuta aci şi de ce sub această întrupare fără rost, ea ascuţita, până la care, singura, gândul meu dacă-l lăsam, se răsucea neputincios şi se deslâna? O gură mică sulla, de pe alte planuri cu alte perspec-

tive, în el şi-l topea. Glumea că i-aş fi trapezul bine legat pe care îşi face râzând, cu capul pe spate, salturile şi figurile nebune. Am lăsat-o să-şi strângă pumnii mici şi să bată din picior prin pridvoarele de peste grădini, cu lampioane aprinse şi sbor scurt de lilieci. Ştiam că privirea ei mă urmăreşte, împietrită asupră-mi cu focuri şi sclipiri hipnotice. Ca să mă descătuşez, am scris istoria noastră în hârtiile de-aici, pe care odată am să ţi le dau să le ceteşti. Cred că n'am s'o mai văd. Ce înseamnă însă întâmplarea de aseară?

«Tricoul portocaliu povestea ceva ce numai noi doi puteam şti. Şi povestea cu glasul ei. Glasul tricoului şi glasul ei! O ascultam cu ochii închişi şi nimic din cele foste nu se schimbase. O ascultam încordat, cercetându-i fiecare mlădiere, sonoritatea aceea înfiorătoare de mare tragediană, care, când îţi vibrează la ureche şi anume ţie, te coboară cu două caturi de întuneric sublinia oricărei voinţe şi înfrânări de sine».

— «Trapezul!» răsună ca un râs uşor, ca o legănare fâşiită, în gol.

Vorbitorul îşi duse mâna la frunte şi-şi resfiră degetele descărnate prin păr ca prins de cârcei. Dar se stăpâni, cu o apăsare în creştet care ar fi sfărâmat altă ţeastă, şi urmă:

— «Când a tăcut, nu-mi puteam deschide ochii. Mai aşteptam. Femeia mă privea de sub pleoape obosite, jumătate căzute, cu faţa plină de lună ca sub o mască de porţelan. Dârdâia slab. Nu ştia ce-a spus. I se întorsese glasul ei de mărgele de sticlă, după glasul de mărgăritare. Am lăsat-o să plece, cu ură, clătinându-se, fără s'o ajut sau s'o însoţesc.

«Am venit la tine bâjbâind prin gangurile umede, cu mari ferestre şi pereţi de lună. Umbra mea frântă, parte pe podele şi parte pe zid, trecea prin pânza de raze ca un păianjen negru schilodit. Dormeai liniştit, subt o velinţă de lună şi tu. Pretutindeni aceeaş lună albă, rece, străbătătoare. Luna pe drum, luna pe castel, luna în apă, luna prin odăi, luna peste toată ţara. Luna trebuie că lovea cu valul ei spumos şi în obrazul meu şi mă ameţea. Urşii călcau şi ei pe poeni în două picioare, sub o sarică de lună, către şipotele albe ale prăpăstiilor, frământaţi de vedenii de peşteri. Luna împărăţea şi desmărginea tot, locuri şi fiinţe».

Amuţi o vreme. Era mai galben şi nesigur. Parcă aştepta un cuvânt, dar nimic nu sparse liniştea, care-l împresura ca o cupolă de sticlă lăptoasă.

— «Am bătut nu ştiu cât pădurile. Târziu m'am furişat în casă. Vream să mă scutur, să fac ceva, să mă curăţ de farmec, să uit. Mă pătrunsese frigul. Scăpam! Am deschis în lumina mai dulce a unei lumânări un roman pe care nici nu-l tăiasem, şi m'am adâncit în cetire. Trebuie să fi trecut o vreme, pentrucă multe foi din dreapta se mutaseră în stânga şi lumânarea coborîse binişor către sfeşnic. Atunci o umbră mi s'a aşezat pe carte. La început nu i-am luat seama şi nu m'am gândit de unde ar fi putut să vie. Dar ea mă urmărea, cetea cu mine, se ţinea de rândul meu, mă petrecea până la capătul foii şi se întorcea. Plictisit mi-am ridicat capul. Şi am şi căzut îndărăt pe spătar. Intre lumânare şi mine plutea nemişcat un fluture negru. Stătea acolo, desfăcut în aer, fără să fâlfâie, ireal, şi scăpăra. Marginile aripilor de jeu aveau sclipiri de diamant. Numai piciorușele îi erau de aur. Fluturele ei! Ea îl purta totdeauna în catarama cordonului, la spate sau în faţă, după rochi. Dacă o întrebam ce înseamnă, îmi răspundea surâzând că e chipul de pe blazonul neamului ei vechiu şi că, pe orice câmp, se vede: negru, cum acopere, pe unul deschis; auriu, cum apucă, pe unul întunecat. Uitând unde mă aflam şi cum, mi-a venit în minte să-i încerc spusele. M'am apropiat cu grijă şi am suflat în lumânare, dar cu grija cu care ai umbla cu scrumul unei hârtii arse, foarte preţioase. Intâiu n'am desluşit nimic. Un val de noapte mi-a trecut peste cap şi m'a înecat. Dar mai târziu am deosebit şase cârligèle de aur. Lumina dela ele se răsfrângea pe trompă şi în ochi, se prelingea pe aripi, aşa că neîntrerupt conturul fluturelui de taină mă privea. L-am căutat atunci cu mâna în locul lui, dar degetele treceau prin el, fără să-l găsească sau să-l depărteze şi, dacă deschideam palma îndărăt, se vedea pe ea ca pe un ecran. Mai încăpăţânat şi mai răzvrătit decât oricând împotriva inexplicabilului, mi-am zis că e o nălucă a oboselei, din statul prea mult aplecat, şi am vrut s'o alung. Am dat de perete şi al doilea canat al ferestrei, mi-am aplecat ca în apă bustul tot în aerul rece, m'am întins în aşternut, dar vedenia nu s'a clintit o clipă. Aştepta stăruitoare, ca un călăuz la poartă, care are să te ducă prin ţinuturi necunoscute.

«Spune-mi cum să rup pânza aceasta care mi se urzeşte peste cap, se agaţă cu copci de spaţiu şi prinde porunci trimise de departe, învie amintirile, amestecă noui potriveli? Cum să mă apăr? Ce mai am eu cu glesna ei gingaşă şi călcâiul pe un toc plin peste măsură de înalt, cu pasul care, fără să fie legănat şi să se izbească, îşi calcă par'că mereu în propriile urme, cu corpul, zvelt, dar cu formele şterse voit de croiala rochei, cu umerii căzători dintre cari ceafa albă şi capul semeţ se avântă uşor, ca un trofeu? Zi un cuvânt! Ai să mă sileşti să

povestesc mereu pe toate drumurile? Să lupt cu vorba împotriva nălucilor? Să fiu ca un copil care nu poate dormi fără lampă aprinsă? Ce e cu mine?»

Cuvântul de adineauri se întoarse ca o pedeapsă:

— «Trapezul!»

El îl izbi în plin, şi izbitul şovăi. Ochii lui, cari nu vedeau, răscoleau măriţi după gura de ceaţă de unde acest blestem pornea. Nesigură mâna căuta pe la tâmple. Un smoc din părul alb îi apăruse răvăşit de după ureche. Părea încăruntit năpraznic de o mare groază. Faţa se făcuse şi ea bătrână. Un zâmbet rău îi întinse puţin colţul drept al buzelor. Şi atunci făcu întâiul pas. Dar era un pas fără măsură, de lăcustă de fier din alte vârste ale pământului. Trebuia, ca să prindă ceeace scapă mai mult decât argintul viu şi decât fumul, ca să gâtuie gândul, exteriorizat şi batjocorindu-l, nevăzut, din văzduh. Apoi se avântă!

O undă rece îl cuprinse. Din Colţii suri ai Mistreţului, de cari se rezema prispa, văile pufăiseră un abur des. O pală de vânt îl aduse încoace şi-l aşternu deodată, ca o glugă aruncată pieziş, peste tot vârful. Două ţipete, pe sus, poate de vulturi rătăciţi în pâclă peste râpi şi chemându-se, ţâşniră înăbuşit. Aburul se aşeză câteva clipe zid. Apoi se sparse şi căzu în lespezi şi cioburi în josul crăpăturilor de piatră. O fâşie singură se legăna ca o liană deasupra golurilor, se afunda, se subţia, se urca iară, şi nu voia să se rupă.

Prispa Gândului era curată şi pustie.

De pe plaiuri părerile de tălăngi se îndesiseră. Una răspundea ţârâit şi argintiu alteia şi peste puţin, par'că anume ca să se asculte, tăceau o clipă toate. Pe sub geana cerului, prin colţane, grămăjui, grămăjui de puzderii albe se mişcau abia simţit. Oiţele se scurgeau de vale, la iernatic în baltă. Pe urma lor, din dreapta şi din stânga, şi vetre, vetre, de pretutindeni, munţii se aprinseseră şi fumegau în stâlpi subţiri. Erau focurile ciobăneşti ale despărţirii. Iar pe povârnişuri, printre jnepeni întunecaţi, călinii în pâlcuri, galbeni ca lămâia sau roşii jăratic, ardeau liniştit de flacările toamnei.

Pilda celui ce a zidit turn

Bogatul nemilostiv

SATUL MEU[1]

DE

ION PILLAT

MOŞ GHEORGHE JITARUL

— Sân Pătre, moşule albit de soartă,
Deschide poarta, lasă-mă în rai!
— Amu, vezi, satul nu mai are poartă,
In el, Cucoane, poţi intra când vrai.

Cei patru cai n'o să'i struneşti, jitarul
Să'ţi iasă'n cale cu căciula 'n mâini.
Cu mine lumea şi-a pierdut hotarul —
Boierii's duşi şi satu'i fără câini.

PROPRIETARUL

Am fost — cândva — stăpânul ăstor lanuri...
Azi stăpânesc un parc — nu mi-e destul.
Am dat cu drag terestre oceanuri
De pământ gras şi negru, prea sătul.

Ţăranii azi îmi stau pe arătură...
Eu îi socot de buni, ei mă cred reu.
Ne înşelăm, mă 'ntreb, în ce măsură?
Să fii stăpân pe inimi e mai greu.

[1]) Dintr'un volum cu acelaş titlu care va apărea în curând.

VLAD PLUGARUL

Sunt un plugar, mă chiamă Vlad Nicoară;
Am fața aspră și tăiată 'n lemn.
De satul meu mă leagă strâns o sfoară
De țarină și sapa mea de lemn.

Eu nu cunosc sub cer decât pământul.
Mai negru ca o pâine de secară.
Dă-mi, Doamne, să-mi călească legământul:
Un plug, doi boi și brațul care ară.

ILIE BACIU

Proptit în bâtă stau cu trei picioare,
In sarica lățoasă cât un urs —
Aci sunt de când țara e sub soare...
In juru-mi oi și veacuri mi-s'au scurs.

Și mă gândesc senin în noaptea lungă
Că poate și acolo un oier
Iși mulge toate stelele în strungă
De curge Calea laptelui pe cer.

VASILE BULTOC

Sunt gospodar în satul meu Miorcani.
Muiere, prunci, nevoi belșug: o casă...
Și floarea rea a soarelui de ani
Pe zidu-i alb o umbră-albastră lasă.

Icoanele s'au afumat puțin
Cu sfinții lor cei mari cu barba 'n spume,
Dar, viu — pre Domnul Sfânt — în grajd îl țin:
Un bou, bou bun, nădejdea mea pe lume.

ION PESCARU

Vecinul Vlad nu știe decât grâul
Și păpușoiul, care's din țărâni —
Eu secer, treer și culeg tot râul
Strălimpede de'l vezi până'n plămâni.

Ilie Baciul știe numai târla
Și oaia neagră cea cu mielu prost —
Eu mulg undind cu undița mea gârla,
Și știu povestea mrenei pe de rost.

ŞTRUL LEIBA

Plin de pistrui şi cu perciuni soioşi,
Caftanul ros şi degetele 'n barbă,
Rânjind smerit, eu pasc cu ochii roşi
Pe «goii» mulţi ca firele de iarbă.

Nu 'i satul meu, spurcat sunt tuturora —
Mă cred o lipitoare, poate's om.
Dar când e Sabăş — plec, mă pierd în Thora...
Sunt eu, sunt eu sub cedrii din Edom!

SECRETARUL PRIMĂRIEI

M'am născut într'un sat cu case albe,
Albe ca laptele neted din oală...
Pe-atunci mergeam şi eu în straie albe —
Părinţii m'au trimes în târg la şcoală.

Azi port surtuc nemţesc, ştiu legile agrare
Şi buchia Codului silvic desleg...
De toate ştiu — de ce nu sunt în stare
Doar oamenii de-aici să'i înţeleg?

Miorcani, 1923, Septemvrie

Hristos înviază pe fata lui Iar

Sfânta spălare a picioarelor

STRĂBĂTÂND INDIILE

DE

N. M. CONDIESCU

Vineri 21 Mai 1920.
La rajahul de Calcuta.

RAJAHUL — rămas astăzi numai cu titlul, onorurile şi o listă civilă pe care i-o serveşte Anglia, ne deschide în astăseară porţile palatului. E fratele lui Rabindranat Tagore. De ajuns ca să ne fie drag. E o figură vioaie, cu privire ageră, purtând frumos tradiţionalul costum. Ne primeşte cu multă curtenie prietenoasă. Un surâs senin, plin de o naivă bunătate, îi luminează faţa. In salonul, încărcat de plante exotice, ne simţim comunicativi, şi convorbirea curge naturală, fără sforţări.

Sunt trei fraţi: Poetul, aflat în călătorie la Londra, rajahul şi fratele cel mai mic, pictor de mare talent. Prin ferestrele deschise vin unde de căldură grea. Florile răspândesc miresme tari. Rajahul cântă din chitară. Accentele pline de o duioasă tristeţă picură pe sufletele noastre şi fiecare le tălmăcim după cum svonesc gândurile şi se frământă patima în noi. Stăpânitorul de odinioară al ţinutului Calcutii, topeşte poate în tremuratul pe care degetele lui nervoase îl dărueşte coardelor, tot ceeace durerea nemărturisită a umilinţii lui de acum, a îngrămădit într'însul. O notă, una singură, gravă, adâncă ca ochii lui întunecoşi; apoi, după îndelungă aşteptare, o alta. Şi'n tăcerea care ne învăluie, le simţim încă vibrând. Apoi, notele se succed, repezite, ca undele spumoase ale apei răsvrătite, mărturisind suferinţa care destramă în tăcere un suflet mândru.

A! generoasa fantezie care ne îmbie să tălmăcim o fiinţă după voinţa noastră. Cine poate spune că-i aşa cum mi-l închipui? Numai el şi poate că nici el. Din fundul salonului, asemeni unor fluturi albi, vin şase dănţuitoare. Cinci dintr'însele sunt tinere, fetişcane cu piele arămie, cu priviri limpezi în ochi, cu surâs copilăresc, plin de lumină pe feţele lor fragede.

Cea de a şasea e bătrână, floare veştejită de mult. Sub fardul întins fără meşteşug pe obraji, se desluşesc cutele adânci ale sbârciturilor. Numai ochii, demonici în sticlirea lor întunecată, au rămas tineri.

E îmbrăcată într'o rochie simplă, scurtă, care lasă să i se vadă mai jos de genuchi, picioarele subţiri, cu linii delicate. In păr, la gât şi pe braţele uscate, şi-a pus podoabe de pietre strălucite, diademă, colane şi brăţări. O biată bătrână caraghioasă care trezeşte biciuitoarea milă ironică. Ne întrebăm din ochi, ce rost va fi având în mijlocul primăverii, frunza aceasta îngălbenită? Rajahul, ca şi cum ne-ar fi ghicit gândurile, surâde cu tâlc, şi ne spune numai că, pe vremuri, bătrâna a fost o neîntrecută dănţuitoare, care a fermecat curtea tatălui său şi'n amintirea zilelor glorioase e lăsată să înveţe pe cele tinere meşteşugul dansului.

Au suspinat chitarele. Uşoare ca gândurile cele bune, s'au săltat picioruşele pe vârfuri şi'n îndoiri de stofe subţiri, trupurile şi-au frânt domol liniile. E o melodie de gesturi, la început reţinută, apoi tot mai repezită, tot mai expresivă în povestirea legendii pe care o tălmăceşte. Bătrâna, în jurul căreia roiesc cele cinci păpuşi, s'a mişcat. Dela cele dintâiu frământări, ochii ni s'au pironit asupra ei. Picioarele abia de mai ating podeaua. Uşoară, sveltă, resfirătoare de armonie, gesturile ei ne stăpânesc. Legenda străvechie retrăeşte în ea. Fiecare mişcare spune ceva, dela degetul care se ridică spre buze vărsând în suflete, — din mijlocul sgomotului — tăcerea, până la vârful piciorului care şi el, grăeşte înfrigurat. Trupul ei e o poemă de linii care se frâng ca să se 'nnalţe. O şerpuire fascinantă care o întinereşte, o transfigurează, o reface aşa cum va fi fost cândva. Incet, ca o salcie ce se pleacă la porunca vântului, şi-a încovoiat trupul spre pământ, ascultând. Ochii ei minunaţi, s'aprind. Două flăcări negre, care strălucesc pline de groază, primind taina înfricoşătoare pe care le-o spune ţărâna. Şi'n vârtejul ce-l deslănţueşte, ne-a coprins pe toţi — nu o mai vedem decât pe dânsa. Stăpâneşte prin arta ei, cu aceeaşi măestrie, pe cei de acum, aşa cum i-a stăpânit pe cei de-atunci. Nu mai e bătrână. Toate insultele timpului au pierit. E fragedă, e rumenă, e tânără.

Dansul se sfârşeşte cu aceeaşi atitudine încordată spre cele ce destăinueşte pământul.

Chitarele au tăcut. Bătrâna, mulţămeşte timidă aplauzelor noastre. Depărtându-se, a luat înfăţişarea ei de ruină. Cu paşi tremurători, dispare. Pentru câteva clipe, a retrăit anii scurşi ai frumuseţii ei biruitoare.

Mâine, reluăm drumul înspre acel soare răsare, liman al pribegiei noastre. Săptămâni în şir vom pluti iarăş peste apele oceanului. Nu las nimic în urmă, nici păreri de rău, nici bucurii, nici dorinţi. Am străbătut cu pasiune ţinutul acesta plin de frumuseţă.

Iau cu mine senzaţiunile pe care mi le-a dăruit şi totuş simt cum mă desprind şi rămân perdut în junglele sălbatice şi'n umbra pagodelor, eu cel de acum. Mâine, între cer şi apă, voi fi altul, cu alte frământări sufleteşti, cu alte năzuinţi, cu alte doruri ...

In apa murdară a portului, printre sutele de catarguri, stă şi acela al corăbii care ne aşteaptă să-i bătătorim, cu atâţia alţii laolaltă, puntea. Necunoscuţii, adunaţi de prin toate părţile pământului, ne vom cunoaşte şi ne vom purta de grijă câte-va săptămâni.

Undeva, departe, spre ţărmuri fără nume, stau cuibărite visurile ce nu se pot înfăptui, cu cari ne minţim şi ne înfrumuseţăm vieaţa.

In spre acele ţărmuri corabia nu ne va duce niciodată.

Pe bordul vasului «Madras».
Sâmbătă, 22 Mai 1920.

Suntem iarăşi gata de drum. Privim în dimineaţa caldă cheiul plin de sgomot şi de mişcare. O punte îngustă şi o scară, mai fac încă legătura între cei de pe corabie şi cei care rămân. Strigări aspre, sudălmi, chemări discordante, icnituri de oameni cu poveri în spinare, trosnituri de cufere şi lăzi asvârlite în cală, apoi comenzi scurte şi scârţâitul ruginit al macaralei care încolăceşte lanţul ancorii, smulsă din adâncuri. Cele două coşuri ale vaporului scuipă fum negru apoi încep să urle răguşit. Vasul părăseşte încet cheiul, croindu-şi drum spre larg. Toată priveliştea Calcutii trece pe dinaintea ochilor noştri. Vulgaritatea ei piere cu cât ne'ndepărtăm. Cărămizile şi coperişurile clădirilor, coşurile fabricilor şi bruma de verdeaţă a puţinilor copaci, înveselite de lumină, se împodobesc cu frumuseţea pe care totdeauna o dărueşte depărtarea. Tot mai luminoasă cu cât rămâne mai în urmă, cetatea este acum

o pată albă, plină de zâmbet, din ce în ce mai aburoasă, mai nedeslușită, până ce se topește în zare. De acum, suntem pentru multă vreme robi ai împărăției apelor.

Pe vas, mișcarea înfrigurată a călătorilor n'a mai contenit. Fiecare își ia în stăpânire colțișorul în care-și va petrece o fărâmă din vieață. Imi iau și eu cabina în primire. Imi rostuesc încăperea ca s'o fac cât mai prietenoasă; îmi răspândesc prin toate colțurile nimicurile amintitoare ale clipelor bune; încerc, timp de vreun ceas, calda ospitalitate a patului și urc apoi în bar, unde tovarășii mă așteaptă să bem «coktail»-ul sau cum zicem noi: «să ne cinstim cu doza de otravă obligatorie». Cârciuma e plină de lume. Chelnerii — creoli și mulatrii buzați, nu mai prididesc poruncile. O trupă rusească de operă face cale cu noi până la Singapore. Apocalipsul abătut peste meleagurile Sciției a tunat și i-a adunat. Sunt printre dânșii cântăreți de meserie, încercați pe toate scenele marilor opere. Mai sunt însă bieți oameni, cu darul cântului dela Dumnezeu, dar cu alte îndeletniciri în vieață — advocați, doctori, profesori — cari nici când n'ar fi gândit că au să ajungă să-și precupețească, în dureroasă pribegie, harul dăruit gâtlejului. Frica de moarte i-a pornit pe drumuri fără țintă, la voia norocului și'n dobândirea pâinei cea de toate zilele. Sunt mulți: tenorii, primadonele, contraltele, bașii, baritonii. Apoi mulțimea măruntă a coriștilor, coristelor și baletistelor. Peste biata turmă sperioasă păstorește «directorul», exploatatorul durerilor și nevoilor bieților pribegi. E gras din cale afară. O matahală cu cărnuri revărsate și fleșcăite, un uriaș buhav, cu păr roșcat, încârlionțat și rar, cu ochii verzui, mici și sclipitori de șiretenie, cu buze libidinoase, cu gâtul pierdut între umerii năclăiți de sudoarea care-i pătrunde cămașa. «Der Water» cum l-a botezat Costake. Monstrul acesta are o fată. Grămada de carne mucedă a putut zămisli un trup armonios, un cap de o aleasă finețä, cu buze fragede, cu ochii visători, o făptură ispititoare, cu surâs copilăresc pe fața ei oacheșă.

Luăm prânzul cu căpitanul vaporului. E un englez costeliv, roșcat, spre sfârșitul carierii.

Puntea clocotește în dogoreala luminii. Departe, peste frământarea potolită a valurilor, fâșii de flacări șerpuesc fantastic. Soarele a îmbrățișat oceanul și-l stăpânește. Cântecul focului etern glăsuește.

Luni 24 Mai 1920.
Pe vasul «Madras».

In noaptea aceasta, marea n'are nici o înfiorare. N'o mângâie nici o adiere. Doarme, cu respirări ușoare. Peste pânza ei netedă o lună fantastică și-a resfirat paliditatea. Cântecul luminii suspină în jocul razelor. Taina începuturilor plutește peste necuprinsul celor dintâi elemente ale naturii. O voce de bariton, ascunsă în negura unui colț al corăbiei, cântă. Accentele de o sonoritate gravă, au răsunet adânc în sufletele noastre.

E o romanță rusească, o tânguire evocatoare de depărtări nehotărnicite. Cântărețul, de bună seamă unul din artiștii trupei de operă, de meserie sau improvizat, retrăește în aceste clipe toată împletitura de dureri și de bucurii cari au alcătuit vieața lui de până acum. Și din cântecul acesta ne'mpărtășim toți, îl simțim strecurându-se în noi, răscolitor de amintiri, de vechi și uitate doruri cari ne-au sbuciumat în anii primăvăratici ai iluziilor.

Icoane năruite iau chip și vieață, retrăesc ademenitoare, apoi se pierd aburoase în depărtările oceanului. Acela care în atâtea seri ale zilelor ce vin, va fi din nevoia pâinii, la lumina rampii și sub atâtea măști, Arlechinul, Amonarses, Scarpia, Alfio sau Valentin, este în astăseară EL, așa cum arareori se poate însuși desluși. In ochii noștri umezi stă mărturia darului ființei sale. Cântecul lui a curmat veselia ieftină a călătorilor. Fiecare s'a regăsit pentru câtva. Gramofonul răgușit a amuțit. Cele două dănțuitoare nu și-au mai firosit energia agitându-și trupurile; toată puntea e plină de făpturi tăcute, cuminți și triste, care desgroapă tot ce a fost și zidesc ce ar putea să fie. Glasul a tăcut. Tăcerea coboară grea. Am trecut de mult miezul nopții. Luminile se sting. Bordul se'nfășoară voluptos în lumina opalină a lunii. Raze timide își trimit zâmbetul prin umbra ungherelor. Aripele dorințelor pătimașe s'abat chinuitoare. E ceasul șoaptelor tremurate, al brațelor cari se desfac înfiorate, al buzelor cari se cer. O mandolină începe să picure încet, pierdut, ca din alte lumi, povestea arhibanală și totuș veșnic nouă:

«Plaisirs d'amour ne durent qu'un moment...»

Un suspin uriaș, plin de chemări, se pierde în largul apelor. O mână spectrală, de un galben lugubru își rășchiră degetele osoase printre stele.

Mandolina glăsuește înainte:

«Chagrins d'amour durent toute la vie...»

Marţi 25 Mai 1920.
Vasul «Madras». Golful de Bengal.

Cad stele în adâncuri. Lumini spectrale îşi împletesc nuanţele în depărtări. Svonesc şoapte înfrigurate în nemărginirea nopţii. Luna înseamnă puntea cu pete de argint. Visăm. O balalaică suspină. Un glas cald de femeie cântă «balada celor două corăbii». Ele s'au întâlnit, pe o noapte neguroasă, pe marea întărâtată, mânate de urgia vântului năpraznic, spre ţărmuri fără nume. Fiecare, purta cu dânsa norocul celeilalte. In tălăzuiri de valuri mânioase s'au încrucişat şi'n străfulgerări de trăsnete, pentru o clipă s'au cunoscut. Apoi, catargurile au trosnit, pânzele umflate au gemut sub şuerăturile vântului, şi s'au depărtat, fără de nădejdea revederii, fiecare ducând în spre ţărmuri fără nume, norocul celeilalte.

Tăierea capului Sf. Ion

Ingroparea lui Hristos, şi Iosif cere lui Pilat trupul Domnului

IUBITA A MURIT

— Viziune de 'nmormântare —

DE

DEMOSTENE BOTEZ

NICĂERI nu e nimic,
Nicăeri.
Ba, e-un înger alb pe-un dric
Argintat de eri.

Undeva după fereşti
E-o iubită moartă.
— Eu credeam că tu mai eşti
Şi ai să mai vii la poartă.

Şase cai în haine vechi
Imbrăcaţi pân' la urechi,
Caraghioşi ca nici odată
Urcă sus la cer o fată.

Chipul meu în negru geam
Joacă'n ape de mormînt.
Eu credeam că nu mai sînt,
Şi mă văd în geam.

Sboară îngeri de colaci
Peste umeri de golani
Care poartă pentru bani
Prapure pe care 's draci.

Urlă clopotul năuc
Din clopotniți care ard.
Dumnezeu de după gard
Mă privește cum mă duc.

Cad din negre lumânări
Peste mine picuri grei.
Iar au început cântări.
Oare ce-i?...

Iar o duce albă, fină,
Pe zăpezi ce duc la rai.
Poticnesc cei șase cai
Incurcați în pelerină,
Și-au să cadă iar în bot.

Și pe urmă iar nimic,
Ba, un înger alb de dric
Sboară peste tot,
Peste tot....

Dansul Ierodiadei

Parabola Samariteanului

CANTATA RĂTĂCITOARELOR CARE

DUPĂ *PAUL CLAUDEL*

DE

IOAN MARIN SADOVEANU

FAUSTA: Priviţi nourul acesta care trece!

LETA: Cum străluceşte!

FAUSTA: Cum sboară, uriaş şi uşor, în curentul fantastic al aerului, ca o monstruoasă legumă şi ca un tron. Scânteietor şi îmbibat de splendoare lunară!

LETA: Şi mai iată unul, şi un altul încă, şi altul alături şi alţii mereu!

BEATA: E marea procesiune a miezului nopţii, care începe!

LETA: La fel odinioară, pe Rhin,

Am văzut plutele încărcate cu fân, ducând pe însurăţei şi alaiurile lor de nuntaşi, pe oglinda lucitoare a apei,

Şi le-am văzut, unele după celelalte, întocmai ca pe nişte care copleşite de veşmintele anului.

Şi se auzia o clarinetă şi sunetul subţiratic al viorii, şi ca în vis, râsetele şi cântecele flăcăilor şi ale fecioarelor, cari îşi răspundeau de pe clăile acestea plutitoare.

Şi se topise în magica lună cel dintâiu car, cu un strigăt uşor,

Când cel din urmă nici nu se deslipise de trestiile malului.

La fel, în miez de an,

Blocurile acestea de cerească zăpadă, care preumblă amestecatele închipuiri ale tuturor formelor vieţii,

Ne trec pe dinainte în solemnă orândueală,

Par'că în timpul zilei, o ceară ar fi luat tiparele oraşelor şi ogoarelor noastre, şi ale sufletelor omeneşti,

Furişindu-ni-se printre buze,

Aşa, că de îndată ce vine noaptea, să le vedem pe toate, cumpănindu-se, fumegând şi înghesuindu-se în mersul lor pe deasupra capetelor noastre ca nişte munţi semănaţi, cari umplu cerul.

Intocmai cum vede acela care se aruncă în fundul mării limpezi, desenându-se uşor

pe nisip, umbra corăbii, cu toate catargele şi tangouurile ei şi braţele întregului echipagiu în timp de manevră,

Tot astfel, pe noi, umbrele vieţii, la rândul lor, fac o umbră.

Şi ca şi înecaţii cari, au atins fundul mărilor şi nu vor mai redobândi niciodată tărâmurile celor vii,

Tot astfel şi cei cari dorm, cei cari zac jos de tot, pe pământ învăluiţi în apele acestea magnetice, nu vor izbuti să frângă vrăjile, deşi printr'o nevăzută sforţare, mai deşartă decât a Latonei când strângea în braţe palmierul de la Delos, ei au pierdut greutatea trupului lor.

Ei privesc cum le trec pe deasupra minunaţii nouri şi insulele mari, în alai triumfal,

Asemenea unor care, ce strămută vieaţa, asemenea unor oraşe întregi pornite în sbor,

Umbrele lor, le urmează pe jos, prin holda mătăsoasă şi pătată de purpură întocmai cum urmează ancora corabia.

Şi nu e fereastră atât de bine închisă încât să poată feri pe cel care doarme de laptele acesta care curge pe afară,

Sau de lumina templului care trece aprins,

Şi nici oglindă atât de plină de imagini, încât să nu răsfrângă o rază.

Luna nu aureşte astfel pleoapele obloanelor, şi ştiu prea bine că nici ziua n'a venit încă.

Orăşelul nostru năpădit de grădini, şi ghemuit în jurul clopotniţei sale, doarme ca sub o dumnezeiască ciaţă sub văzduhul poleit.

Ornament

C R O N I C I

Pilda neghinelor

IDEI, OAMENI & FAPTE

TOAMNĂ PUSTIE

ALTE toamne, de altă dată, nu însemnau numai anotimpul strugurilor razachie, a culesului de podgorii, a merelor domneşti rumene aşezate pentru iernat în culcuş de paie. Deşi ţară «eminamente agricolă», cum scrie la Monitorul desbaterilor parlamentare, nu aşteptam diminețele brumelor aşternute peste păduri de aramă, numai fiindcă duduitul morilor şi scârţâitul carelor, sunau plin, a belşug şi îndestulare.

Mai aduceau toamnele acelea şi o pregătire nerăbdătoare, de an nou pentru literatură, pentru artă, pentru cărţi, pentru toate acele semne de hărnicie culturală, care o clipă trec neluate în seamă şi mai târziu, ele singure, dau însemnătate şi păstrează amintirea epocelor fără alte urme trainice din vieaţa unei naţii. Vitrinile librăriilor te chemau de pe celălalt trotuar, la scoarţele cărţilor proaspete. Afişe anunţau reviste june. Prospecte vesteau prefacerile şi întinerirea celor vechi. Se ştia despre o piesă însfârşit terminată. Despre o expoziţie aşteptată cu nerăbdare. Se legau tovărăşii, se puneau la cale împăcări; cea dintâi dimineaţă cu ninsoarea vătuită neaşteptat pe acoperişuri ne găsea în plină înfrigurare, poate tinerească şi pripită, dar încântătoare, ca tot ce e încă tineresc şi neobosit.

Toamna aceasta a coborît ca niciodată peste noi, într'o tăcere mare.

Publicaţiile ucise rând pe rând, de astăprimăvară, nu mai încearcă nici o suflare. Cele care şi-au luat vacanţii prelungite, nu mai dau semne de viaţă. Despre altele noui nici vorbă. Vitrinile librăriilor au schimbat, în alte aşezări înşelătoare ochiului numai la prima vedere, cărţile vechi. Nici despre expoziţii de artă, cu însemnătate de eveniment, nu se mai pomeneşte. Toamnă după an de secetă, pustie, şi-a pus pecete încremenită de renunţare pe toate feţele.

Fără îndoială, acest semn de sărăcie culturală, — cel dintâiu an din cei şapte prevestiţi în visul faraonului — nu vor fi pricinuind nici o îngrijorare cetitorilor de gazete economice şi financiare, singurile publicaţii prospere ale timpului. Literatură, artă şi cultură — tot atâtea termene vagi şi goale de sens, când leul se desumflă la bursa Parisului, ca o jucărie de gumă în care de prisos, prin spărturi, mai suflă domnul Ministru al finanţelor. Primejdiosul dans al valutelor, nu dă răgaz de gândit şi la această criză fără rubrică deschisă la nici o bursă, şi deci, fără krackuri cu proporţie de catastrofă.

Poate în judecata priceputilor specialişti în economie şi finanţe, criza de cultură în care deabia intrăm, va fi fiind socotită chiar drept un eveniment îmbucurător. Atâtea energii rătăcite de prisos, pe drumuri pustii, se vor întoarce la calea cea dreaptă! Oamenii cari şi-au pierdut timpul vor veni pocăiţi să mărească rezerva energiilor producătoare, acelora cu meserii bine definite, cu rostul lor în statistici şi cu capacitate fiscală. Zenon din Eleea a demonstrat prea bine că o săgeată în sbor stă pe loc. Va fi măcar tot atâta de uşor domnului Ministru al finanţelor, să dovedească — fiindcă suntem siguri că de crezut o crede — că o naţie care dă înapoi cărtură-reşte, merge totuşi înainte.

Din parte-ne, nu stăruim fără pricină, cum s'ar părea, în apropierea aceasta încăpăţânată între capacitatea oamenilor de economie şi de finanţe, şi între starea mizeră, a tipăriturilor, şi a artelor, şi a culturei întregi, privite laolaltă. Cu o leacă de răbdare, şi fără a întrebuinţa

sofismele discipolului lui Parmenide, se poate face dovada, deplină aceasta, că deacolo, dela priceperile specialiştilor, se trage sărăcirea noastră culturală. Este ştiut, că nici cărţile, nici publicaţiile, nu mai pot găsi cumpărători, fiindcă scumpetea hârtiei a adus la rândul ei un preţ al tipăriturilor dincolo de capacitatea de cumpărare a publicului. Insă — fiindcă există un însă — fabricile de hârtie se bucură de o lege protecţionistă, care pentru a încuraja industria naţională le apără de concurenţa hârtiei de peste graniţă. Astfel hârtia se păstrează scumpă spre mai departe prosperitate a fabricilor. Fiindcă s'a găsit că este nevoie de un protecţionism al industriei de hârtie şi mucava, care dă devidente îmbelşugate acţionarilor, şi nu s'a găsit până acum deloc că ar fi nevoie şi de un protecţionism cultural, o încurajare cât de sgârcită, venită în ajutorul cărţilor şi a tiparului, în ţara aceasta, unde nici o statistică n'are curajul să denunţe sincer numărul celor ce iscălesc prin punere de deget peste crucea de cerneală. Altă lege, tot de specialişti susţinută, a isbutit să apese ca un impozit spectacolele, adunând un venit anual — cităm cifra din trecutul an bugetar — de peste 80 milioane. Firesc, ar fi fost ca acest impozit pe artă — fiindcă oricum, un spectacol, chiar când e jucat de domnul Tănase şi e însufleţit de talentul poetic al d-lui Mircea Rădulescu aparţine măcar ca ramură industrială resortului de arte — spun, că firesc ar fi fost ca acest impozit pe artă, să aducă toate veniturile sale în ajutorul artelor celorlalte, mai puţin bănoase decât acea a d-lui Tănase sau a cinematografelor de pe bulevard. Pentru ministerul artelor însă, din aceste 84 milioane, s'au dat cu sgârcenie 15, iar restul a mers să întreţie bugetul siguranţei generale şi automobilele d-nilor miniştrii şi secretari generali. Astfel, ne aflăm în situaţia paradoxală, că o ţară embrionară ca artă, işi permite luxul, ca din artă să servească diurne agenţilor secreţi de poliţie scormonitori de comploturi. In schimb, nu se poate deschide un Muzeu, nu se răspunde la invitaţiile expoziţiilor internaţionale de artă, nu se pot da burse pentru străinătate pictorilor şi sculptorilor, nu se ajută efectiv o revistă de cultură — trebuincioasă mai mult ca altădată, fiindcă astăzi are şi rostul ei deplin, într'o unificare de suflete ce-au fost crescute în trei discipline culturale deosibite.

Aceste necazuri se petrec, se discută şi se soluţionează cârpit, într'o foarte restrânsă familie, a câtorva scriitori, a câtorva pictori şi sculptori, a câtorva editori pe prag de sărăcire, dincolo de grijile marelui public. Că apar cărţi şi publicaţii puţine — că mâine nu vor fi nici atâtea — alarma nu va merge prea departe. Vieaţa cea de toate zilele trece forfotind pe dealături. Asta nu împiedică morile să duduie, sondele să sfredelească pământul în căutarea vinei de păcură, milioanele să se adune; — chiar când toată ţara se plânge de lipsa numerarului. Numai că după ce anii trec şi din toate aceste înavuţiri, şi din toţi aceşti bogătaşi ce ne turtesc cu milioanele milioanelor lor, nu va rămâne decât putreziciune şi pumnul de ciolane; din înşiruirea acestei lărmuiri de oameni de care nu mai poţi încăpea în stradă, de automobilele lor, şi de obrăsnicia goală a băncilor lor măsluite peste noapte, nu se va păstra nici o amintire şi nici un folos, iară ochii istoricului, pentru a găsi acestor ani un loc în cartea cea mare a naţiei, va scutura colbul de pe numele unui scriitor, al unui pictor, al unui cărturar, nu din tabela cu cedule a fiscului. S'a sărbătorit în luna trecută, la Avrig, o sută de ani de amintire a dascălului Gheorghe Lazăr, dela şcoala săracă dela Sfântu Sava. Omul care pregătea drumul lui Tudor din Vladimiri, nu găsia nici mijloacele ca să-şi tipărească «Aritmetica matematicească» şi «Trigonometria cea dreaptă». Vor fi fost şi pe atunci, alături de el şi peste el, îndestui contimporani, care ocupau atâta loc în ţara de atunci, încât se va fi părut că vor umplea tot veacul cu numele lor umflate. Şi din toţi aceea, fără mai multe urme lăsate în trecere prin vieaţa decât lasă bivolii pe drumul satului, la întoarcerea dela imaş, n'a fost găsit pentru pomenire şi sărbătorire, decât gândul şi fapta cărturarului dela Avrig.

Fără îndoială, că faptul, de-ar fi fost profeţit acuma o sută de ani specialiştilor contemporani lui Gheorghe Lazăr, ar fi provocat o mare uimire.

PENTRU IMPROPRIETĂRIREA CELOR DIN URMĂ CLĂCAŞI

Nu numai crizele materiale, ci şi cele morale cer tămăduire.

Cei despre care pomenim aci, nu poartă liră şi nu trec înălţându-se pe calul înaripat. Cu ghete scâlciate, haine roase în cot şi priviri de câini urmăriţi, se furişează pe lângă zid, ca răufăcătorii ţinuţi din scurt de ochiul sever al unei societăţi îmbelşugate şi sătule. Tragedia lor, în însăşi rătăcirea lor, e mişcătoare. Aproape toţi ar fi putut să guste din plin, belşugul gras al vieţii. Dar au ales peirea, pe un drum spinos, în căutarea unei taine, de mulţi dintre ei chiar, neînţeleasă. Bietul artist cântăreţ al întregei minuni pământene şi cereşti, s'a scufundat în cafenea, din lipsa puterii de a străbate prin vieaţa în care ştia atâta de bine să cânte!..

Iar că e nevoie de artă în organizarea unei ţări, o spune însuş arendaşul ce aducea lăutari la clacă, pentrucă astfel flăcăii lucrau mai cu spor. Odinioară, Traian coloniza aducând cu legiunile lui artizani. Credem că şi astăzi, pentru pământul acesta, e tot atât de folositoare vieaţa unui artist cât a unui plugar. Şi producţia lui Grigorescu preţueşte tot atâta măcar, cât grâul unui bun secerător. Munca lui Virgil e mai scumpă astăzi pentru omenire, decât va fi fost pe vremea lui o corabie cu pântecul plin de grâne. Aceasta a înţeles a se pare de atunci încă Mecena, bogătaşul bătrân şi darnic, care nu l-a lăsat să-şi risipească vieaţa aiurea decât în cântarea Bucolicelor şi a Georgicelor.

Arta populară au făcut-o plugarii. Ne plângem de o bucată de vreme, că pe încetul, poieţii şi pictorii, cântăreţii şi nuveliştii, s'au îndepărtat de sufletul acestui pământ. Putea fi altfel dacă au fost desprinşi de dânsul?

Naivi, criticii au crezut că îndrumări şi admonestări sunt îndestul pentru a îndrepta răul.

Vindecarea stă mai aproape şi mai firească. Lege-se artistul şi scriitorul de pământ, şi întors la matcă, va fi al pământului. Cântul ciocârliei nu-l aud din cafenea, nici limpeziciunea trandafirie a zorilor n'o pot vedea prin fum. Azi, când cu un mare premiu al Academiei nu-ţi poţi

tocmi un rând de haine, şi cu oricare altul, mai mic, nu poţi cumpăra o pereche de ghete, când trebuie să îngenunchi ca o vită în jug pentru pâinea copiilor, sau să ţii ghiozdanul unui ministru pentru a plăti chiria — e greu să-ţi dregi glasul, şi să cânţi limpede şi senin, pentru sătuii lumii, frumuseţi închipuite. E poate şi sălbatec s'o ceri aceasta.

Sănătatea sufletului, ca şi cea a trupurilor nu se hrăneşte numai din cuvinte, numai din sfaturi. Plin aierul ar face literaturii şi artei româneşti, mai bine decât îndemnurile tuturor criticilor, care şi ei, stau laolaltă cu ceilalţi, la cafenea. In Norvegia lui Ibsen, Bjoernson şi Jonas Lie, scriitorilor li se slujeşte o pensie naţională. La noi, n'ar fi nevoie de o asemenea ajutorare plină de umilinţă. Ar fi însă drept, pentru scriitor şi scrisul lui, pentru artist şi arta lui, să fie înscris în cartea de dărnicii a Statului, cu atâta măcar cât au fost înscrişi patru ţărani împroprietăriţi. Că nu vor fi meritând toţi deopotrivă, nu încape nici o îndoeală. Dar iarăş nici o îndoeală nu mai încape — dacă înfruntăm o clipită demagogia ipocrită care ne împiedică să rostim totdeauna adevărul — că nici toţi, chiar toţi, din milioanele de ţărani împroprietăriţi nu şi-au meritat pe deantregul darul. Sunt şi boabe care rătăcesc fără rod, nu degeaba a fost rostită parabola semănătorului. Fie această risipă, cea mai mare între risipele nenumărate. Destui câţiva să dee bobul însutit. Destul un cântec, o pânză un vers.

De-ar fi îngăduite visele, am spune aici poate, că Fundaţia pentru cultură a Principelui, ar avea căderea să împlinească acest gând. Intelectualii semănaţi la sate, — ce vânt răcoros, ca după o ploaie de primăvară, ar străbate şi scrisul, şi pictura, şi cântul nostru, înăbuşite de fumul hogegelor şi de huetul uliţei.

Dar vedeţi, de mult, visele nu mai sunt îngăduite.

UN CRITIC GERMAN DESPRE BRÂNCUŞI

PAUL Westheim, cunoscut critic de artă, vorbeşte despre sculptorul Brâncuşi în revista de avangardă «Das Kunstblatt». Păreri frumoase sunt spuse aci cu hotărîre şi cu înaltă înţelegere despre ópera sculptorului român. Din lipsă de spaţiu rupem numai câteva rânduri.

«Deoparte, pentru sine stă Brâncuşi, unul care nu-şi poate umbla decât drumul său, unul căruia îi zace în sânge intensitatea plastică, unul care pare a îndrăzni totul şi care într'o lungă vieaţă de sculptor a şi îndrăznit multe... Bărbatul cu barba sălbatică, cu pantalonii de catifea are înfăţişarea unui cioplitor de piatră; e ceva de urs în el, ceva din puterea enormă dar şi din bunătatea mormăitoare a urşilor. Are musculatura unui cioplitor de piatră şi în acelaş timp o privire senină, bună, un surâs de copil şi în mână o fineţe de nerv, în care se documentează rassă. Opera lui ca întreg are deasemenea acest amestec: tendinţa spre o masivitate urbană şi în ea o năzuinţă spre rafinat, care nu se pierde niciodată în efecte şi nuanţă. Brâncuşi e român. El, care şi în intenţiile sale se ţine departe în multe privinţe de ceeace se vrea şi se face în Paris, poate aştepta mai curând decât alţii o înţelegere în Germania. Este în el o hotărîtă nizuire spre monumental (şi în privinţa aceasta o excepţie în actualul Paris artistic); unele din creaţiunile sale par concepute dintr'o arhitectură imaginară, pe care timpul nu o poate ridica. Ca un torso al unei astfel de clădiri neîncepute trebuie să privim «cariatida» în care învie amintirile trecutului bizantin al patriei sale... Hotărîrea aceasta se amestecă la el adeseori cu o nuanţă de patos. «Paserea de aur» ar fi un exemplu...»

In legătură cu sculptura lui Brâncuşi «muza adormită» Westheim scrie următoarele: «In faţa acestui cap trebuie să te gândeşti la Lehmbruck, care cum trebuie acum să presupun, a primit un hotărîtor stimulent dela Brâncuşi. Am văzut fotografii ale unei mari figuri a lui Brâncuşi din anii 1908 şi 1909, pe care Lehmbruck a cunoscut-o, şi care de sigur a contribuit ca şi sculptura primitiv-gotică, la creaţiunea sa: «Ingenunchiata».

Pentru cine cunoaşte rolul important în evoluţia sculpturei moderne al lui Lehmbruck, recunoaşterea din partea unui critic german a «întâietăţii» lui Brâncuşi e de mare însemnătate. Dacă mai luăm în considerare că şi Arhipenko a fost un elev de al lui Brâncuş, ajungem la rezultatul că acesta e întâiul artist român de dimensiuni europene, în înţelesul că a «influenţat» în adevăr arta europeană. Rândurile lui Westheim fac în sfârşit dreptate artistului, care de mult trăeşte — mai mult decât într'«un» înţeles — dincolo de graniţele patriei sale.

IN CONTRA LUI ELIAS

CE frumos subiect — miraculosul zilelor de azi! Un bancher trăia între noi şi nimeni nu-i cunoştea chipul; dar de acolo, de undeva, nevăzut, cu o iscusinţă savantă şi cu o putere magnetică, aduna aurul lumii. Nu ştim; opt sute de milioane sau şi mai multe, se rostogoleau în lume, târând după ele puterea celui fără chip cunoscut de noi; ascuns, puternic şi tainic. Corăbii cutreerau oceanul, holde îşi legănau grâul, maşini de sburat sfredeleau văzduhul, ciocane băteau în adâncul minelor. Şi fiecare lovitură în sunetul ei ostenit sau în suspinarea istovitoare, mărea bogăţia uriaşă, întrecând închipuirea basmelor.

Aur verde ca veninul, aur roşu ca sângele, mărgăritare cum nu pot încăpea în peşterile din o mie şi una de nopţi, sute de averi cât nu le-ar fi putut număra un corsar o vieaţă, zăceau sau se mişcau la porunca lui. Armate de aur. Milioane ce într'un joc (de bursă) se scutură şi mai sărăcesc câteva mii de oameni — şi care orice ar face, tot înving — fiindcă au cu ele numărul. Tot ce cuprinde mintea era cuprins în mâna lui...

Dar muritor — şi aici e partea nefirească a povestei — Elias a trebuit să părăsească această lume cu milioane de oameni în care el avea milioane.

Elias nu a putut lua cu el, în mormânt, averile agonisite aprig în această omenire sărăcită atâta în ultimul timp, şi generos atunci, le-a dăruit omenirii, după ce nu-i mai puteau fi folositoare lui. Bine înţeles, pentru acest gest generos, Elias s'ar cuveni să fie slăvit, şi avem impresia că nu

s'au adus îndestule mulţămiri memoriei lui, pe cât se cuvenea preţuit un gest atât de scump.

In nestatornicia aurului urma să fie socotit însă şi acest ultim risico: nerecunoştinţa.

Căci gestul lui Elias rămâne frumos.

Gândiţi că în America, atâţia alţi miliardari lasă fundaţii pentru îngrijirea câinelor şi pisicilor, iar Elias a dat pentru oameni, pentru români, pentru cultură. Amintiţi-vă că a murit unul numit Nababul, care se afla cam tot atâta de bogat, şi în vremurile când bogăţiile erau mai rare, şi totuş nu a lăsat nimic pentru opere mari, ci cel mult, amintirea unui inel de sârmă prin care îşi măsura ouăle luate în cavou dela truditii iobagi.

Cel puţin moartea lui Elias rămâne o binefacere, pe când a atâtor alţi bogaţi, e o simplă putrezire prin care omenirea se uşurează. Dar să ne fie îngăduit a judeca, mai departe dăruirea, fie chiar acuma, târziu, când atâtea lumi au trecut. Căci dacă banii folosesc, şi pilda foloseşte. Şi evangheliile, nu fără temeiu osebesc singurul dinar dat din tot sufletul de văduva ce trăeşte săracă, de talanţii dăruiţi când nu mai sunt ai tăi.

Cu sârguinţă admirabilă, aşadar, Elias a amănunţit cum înţelege ca banii să facă binele după moartea lui. Toate cu o iscusinţă şi o răbdare, ce-ar fi să le socotim fireşti la un om care şi-a câştigat averea, cucerind-o milion cu milion. Elias însă, nu a ştiut să-şi trăiască din vieaţă marele gest. Viu fiind şi mai departe trăind, în ziua când iluminat şi-a scris cu ajutorul advocaţilor testamentul, să fi deschis porţile inimii ca Lazăr în Anatema lui Leonida Andreieff.

Sub ochiul lui bătrân, milioanele să fi trăit vieaţa cea nouă.

Atunci Elias, ar fi crescut în ochii omenirii, căreia nu i-ar fi dat numai averi postume, ci şi un învăţământ fără uitare.

In haină săracă să se fi dus în fiecare Sâmbătă la biserică, iar în celelalte zile să fi muncit la vocaţia cea nouă. Căci precum e o artă să câştigi singur bogăţiile, e una să le şi imparţi trăind. Să le speculezi întru o cât mai deplină a lor folosinţă. Ştiut, sau neştiut, să fii acel care cu ochiul tău vezi răul, şi cu mâna ta, nu cu acea a legatarilor, să aduci alinarea. Să dai pildă celor lacomi, odată cu ajutorul pentru cei sărmani.

Elias a lăsat milioanele, nu însă şi priceperea cu care ar fi putut să ajute chiar el. Şi omenirii îi ajută mai mult o învăţătură decât toate milioanele.

Ar fi putut cu mai multă folosinţă şi mai multă bucurie, să-şi risipească viu averea, să vâneze singur suferinţa, să toarne cu mâna vieţii uleiul cel scump în opaeţul învăţăturii.

Aşa, a rămas pe urmă-i un testament glorios —, dar pe care îndelungă vreme îl vor scotoci, întoarce şi interpreta până la ultimul codicil advocaţii.

Testamentul lui Elias, — gând bun şi faptă bună, — rămâne o comoară ferecată cu zece lacaţi, de care multă vreme nimeni nu se va putea apropia cu folos. Deocamdată e ca acele daruri, intrate în obiceiul negustorilor din Roma cea veche: «...dacă se va întoarce nava din Asia».

Şi dacă pilda lui, pentru bunul din ea o dorim urmată de alţii, — de atâţia şi atâţia milionari ce trec fără sguduire pe lângă mizerie, şi întuneric, şi suferinţă — dorim ca şi învăţătura să folosească. Dăruirea prea târzie, e ca apa răcoritoare, de prisos dusă la buzele unui mort.

CÂND VISTIERIA O DUCE GREU

SFORŢAREA uniformă, constantă şi neîntreruptă, — scria altădată Adam Smith — a fiecărui om pentru a îmbunătăţi condiţiunea sa, această străduinţă de unde derivă în mod originar opulenţa naţională, tot aşa de bine ca şi bogăţia privată, este în deobşte destul de puternică pentru a menţine progresul natural al lucrurilor, cu toate extravaganţele guvernelor şi cu toate marile erori ale administraţiei. Ca şi principiul necunoscut al vieţii animale, el dă adesea alcătuirei sociale sănătatea şi vigoarea sa, nu numai împotriva boalei, dar mai ales împotriva absurdelor prescripţiuni ale medicului».

Din fericire această străduinţă e în plină putere în massele poporului, şi graţie acestui fapt suntem considerabil departe de prăbuşirea economică, cu toate ostenelile dimpotrivă ale competenţelor, cărora ne-am încredinţat scăparea. Nu putem spune că suntem o naţiune săracă, într'o ţară plină de bogăţii şi totuş atât de săracă.

Lucrul acesta l-a băgat de seamă, din vreme, domnul Ministru al instrucţiunii, care, văzând că planurile ingenioase de refacere ale colegilor dau loc la îndelungi aşteptări, a luat toiagul drumeţului şi a prins să bată din poartă în poartă ţărănească.

Efectul s'a văzut numai decât. Din adâncimi de lăzi şi ciorapi, «imobilizatul» leu a prins câte puţin să se reîntoarcă măcar pe un anumit drum în morişca circulaţiei. Şi odată cu el, un număr negândit de clădiri pentru şcoală, au început să-şi înalţe păreţii, acolo unde toţi credeau, că ţelina analfabetismului s'a întărit aşa de trainic, că doar cârciumi ar mai fi putut răsări din piatra seacă.

Ba chiar s'a putut vedea emoţionantul tablou al analfabeţilor acestora, suflecând mânecele şi prăvălind cu sete tăiuşul sapei în pământul uscat, arzând cărămizi şi amestecând varul clocotit, măsurând uşi şi ferestre în copacul pădurii de peste drum, întocmind însfârşit totul aşa cum ar întocmi un bun zidar, şi aşa cum n'au întocmit niciodată propria lor casă — pentru ca micile odrasle sburdând în vatra satului, să aibă ŞCOALA, de care ei n'au avut parte.

Este atâta hărnicie şi îndemn general în mijlocul ţărănimei noastre, încât domnul Ministru al instrucţiunii, nu mai poate dovedi cu discursurile de inaugurări.

Insă principiul de care ne vorbeşte economistul englez, este cel puţin tot atât de adevărat la oraşe, cât s'a aflat a fi la sate. Mai mult chiar; între ziduri citadine, el îşi poate găsi o mai grabnică confirmare. Fanteziile valutei şi răsturnarea legilor economice, au făcut din milionar miliardar, şi din neînsemnatul rentier dinainte de răsboiu, milionar. Fără îndoială vieaţa oraşelor e mai grea ca acum câţiva ani, mizeria mai vădită — şi totuş oraşele sunt mai bogate, şi bogătaşii mai mulţi, şi bogăţiile bogătaşilor mai mari. Fie că aceste întortochiate paradoxe economice să le descifreze specialiştii timpului, mulţi Doamne iartă-ne, de nu-i încap publicaţiile, ziarele, ministerele şi biurourile. Ne-am gândit numai că un apel la norodul târgurilor, ar putea da roade şi mai minunate decât acolo, de unde nu poţi scoate mai mult

decât a pus Dumnezeu. Incercarea a făcut-o la Turnu-Severin, un om de suflet, fostul director al liceului de acolo, și autorul sau coautorul multor frumoase începuturi de așezări culturale, în orășelul acela dunărean, curat ca un interior flamand, și verde ca grădina lui de trandafiri, ca un parc stropit proaspăt. Fostul dascăl de școală a făcut un apel de împrumut, în deosebi către foștii săi elevi, cari ocupă acum demnități de frunte și se bucură de situațiuni însemnate, însoțind chemarea de un prospect pentru ridicarea unui teatru — podoabă și mândrie viitoare a târgului de lângă podul lui Sever.

Vom vedea întrucât entusiazmul a fost îndreptățit. Il așteptăm cu nerăbdare. El poate fi o pildă. O experiență. Incercarea isbutită, va chema altele, aiurea. Altfel, lăsate în grija competințelor și a bugetelor rotunjite doar spre folosința partizanilor cutărui ori cutărui guvern, înzestrarea orașelor cu așezămintele de artă și de cultură trebuincioase, va întârzia atât cât prescrie obiceiul pământului, adică atât cât ajunge ca să se schimbe de șapte ori câte șapte guverne. Iar dacă încercarea va da greș, — și asta e încă cu putință — ea ne va întoarce cel puțin să gândim mai greu, la pilda aspră ca o palmă, a bunilor plugari, ciobani și răzăși, dela poalele munților și din întinsul câmpiilor, cu suflare autentic autohtonă, — nu adusă ca lărmurirea târgurilor, tixită în trenuri, de peste toate hotarele, aici în această Brazilie, unde se poate descăleca în treacăt câțiva ani pentru a recolta câteva milioane, la adăpostul bunăoară, a garanțiilor întărite de Liga Națiunilor.

BISERICA DOMNEASCĂ DIN CURTEA DE ARGEȘ

DE

VIRGIL DRĂGHICEANU

IN mijlocul orașului Curtea de Argeș, două clădiri atrag atențiunea vizitatorului prin zidurile lor de bolovani și cărămizi, înegrite de mulțimea veacurilor a căror mărturie sunt — Biserica Domnească și Sânicoară.

Rămase nebăgate în seamă până în timpuri cu totul recente, din cauza «minunii arhitectonice» care e Biserica Episcopală a lui Neagoe-Voivod, ele nu erau decât un prilej de sentimentalism pentru unii călători în fața cărora se ridicau aceste clădiri mute.

Deabia cu prilejul restaurării Bisericii Domnești de către d-l Gr. Cerchez, în urma delegațiunii ce avu din partea Comisiunii Monumentelor Istorice, se putu constata pentru prima oară rostul acestor biserici și importanța lor istorică și artistică.

Ele sunt singurele resturi mai bine păstrate, din fosta Curte Domnească dela Argeș, ce dăinui aci, din timpul Marelui Basaraba-Voivod, organizatorul Statului unitar al Țării Românești, și până sub Mircea cel Bătrân la începutul veacului al XV-lea.

Săpăturile au dat la iveală tot cuprinsul acestei curți domnești, a cărei incintă, în formă de dreptunghiu, se ridica în latura de apus a Bisericii Domnești zidite ca paraclis al casei domnești, care deasemenea, a fost descoperită în toată întinderea ei. Sânicoară, aflată pe dealul învecinat servia, deasemenea, de capelă catolică pentru Doamna catolică a D-lui, a slujitorilor catolici ai lui și chiar ca turn de observație al gărzilor curții.

Două inscripții, în special, pe lângă rezultatele obținute prin săpăturile făcute în această curte domnească, contribuiesc, la lămurirea anului când a fost zidită Biserica Domnească, și când au fost zugrăvite minunatele fresce ce o împodobesc, scoase deasemenea de curând la iveală.

Pe mortarul aflat între rosturile cărămizilor peretului interior nordic, s'a găsit de pictorii restauratori, sgâriat cu cuiul, aceastăștire pe lângă alte diverse însemnări:

«La anul 1352, la Câmpu-Lung a răposat Marele Basaraba-Voevoda».

Iar deasupra unui panou ce reprezinta pe ctitorii bisericii, s'a aflat titulatura unui Domn și a unei Doamne, titulatură foarte stricată prin deteriorarea inscripțiunii, dar în care se cetește bine: Domn și Doamnă a Vongrovlahiei.

Prima știre, a anului morții lui Basarab, ne arată că Biserica Domnească, de curând terminată de roșu, nu era isprăvită în 1352, în ce privește tencuirea ei interioară. A doua inscripție cu titlul de: «Vongrovlahia», ne arată că terminarea bisericii, ca pictură, s'a făcut într'un timp când Țara Românească, avea deja o titulatură fixată, care apoi se urmărește în tot cursul veacului. In adevăr, titulatura în formă grecească de Ungrovlahia, apare, pentru prima oară, ca titlul consacrat de Patriarhia Constantinopolei, odată cu instalarea primului Mitropolit al Țării, în 1359, sub fiul lui Basarab: Nicolae Alexandru Basarab. Până la el titulatura, foarte nesigură, pentru țară era: «Țara de peste munții de zăpadă; Țara de peste Alpi; Țara dincolo de Alpii transilvani; Țara transalpină; Țara Vlahilor și Vlahia».

Sub Vladislav-Vodă, fiul lui Alexandru Basarab, apare pentru prima oară, în documente, titlul menționat în panoul ctitorilor, în forma slavisată de «Vongrovlahia»; sub Mircea și în tot cursul veacurilor următoare avem forma de «Ungrovlahiscoi».

Identitatea acestui panou anonim din Biserica Domnească, cu panoul aflat înainte de restaurare în Biserica Episcopală a lui Neagoe, asemănarea lui cu panourile din Biserica Mănăstirea Câmpulung și Schitul Negru-Vodă Mușcel, numai lasă nici o îndoeală că acest panou reprezintă pe ctitorii cari au terminat pictura Bisericii Domnească Radu-Vodă-Negru și Ana-Doamna (Calinichia în călugărie) cari nu sunt decât părinții lui Mircea-Vodă (1374—1384) din complexul vieții istorice al orașului Argeș, a doua capitală a țării după Câmpulung, reiese aceeaș datare pentru Biserica Domnească.

Prima știre asupra Argeșului o avem din 1330, cu prilejul răsboiului lui Basaraba-Vodă cu Carol Robert, sub castrul Argeșului, aflat la 30 km. de orașul Argeșului.

Deci Basarab în nesiguranță în orașul de hotar Câmpulung, trebuie să se fi gândit a-și muta capitala în orașul Argeș, încă din 1330; numai astfel se explică îndreptarea oștirilor lui Carol-Robert din Severin spre castrul Argeșului.

Basarab, cum mărturiseşte grafitul găsit în Biserica Domnească şi documentele Mănăstirii Câmpulung, murind în 1352, fu îmmormântat în actuala Mănăstire Câmpulung fostă pe atunci, paraclis al curţii domneşti din Câmpulung, din cauză că nu putuse termina curtea ce o începuse el şi nici Biserica din Argeş.

Fiul său Nicolae Alexandru locui tot în Câmpulung şi tot în Biserica Domnească deacolo fu îmmormântat în 1364, sub o piatră ce se păstrează până azi.

Fiul şi urmaşul acestui Vladislav-Vodă (Vlaicu) este cel dintâiu Domn constatat ca şezând în Argeş «în rezidenţia noastră», cum spune el în documente.

La moartea sa în 1374, el fu îmmormântat în paraclisul casei Domneşti din Argeş, Biserica Domnească care fusese sfinţită de tatăl său Nicolae şi închinată Sftlui Nicolae, dar nu putură s'o zugrăvească nici unul nici altul.

Fragmente din inscripţia lui funerară am găsit cu prilejul săpăturilor.

Cel care termină toate lucrările curţii, inclusiv pictarea Bisericii Domneşti, fu Radu-Vodă-Negru fratele precedentului mort prin 1384, al cărui mormânt l-am găsit în Biserica Domnească şi pe care ritualul bisericii, şi toată tradiţia călătorilor vechi, a cronicarilor noştri şi cea populară îl consideră de principal ctitor al Bisericii din Argeş.

Biserica catolică Sânicoară e zidită din materialele rămase dela Biserica Domnească, deci posterior, într'o vreme când activitatea papală era aşa de intensă şi mult favorizată de catolicismul soţiilor domnitorilor noştri; ca Doamna Marghita a lui Basarab-Vodă; Clara a lui Nicolae Alexandru-Vodă şi Mara a lui Mircea-Vodă.

Acestea reies clar din critica izvoarelor istorice, privitoare la zidirea acestei importante biserici, în lipsa unei inscripţii de fondare; care a fost distrusă, în 1827, cu prilejul unei barbare restaurări a picturii Bisericii Domneşti.

Dificultatea problemei constă însă, în faptul că pe acest Radu-Vodă-Negru — unicul cunoscut de cronica ţării, (scrisă târziu în veacul al XVIII-lea), din toată seria Domnitorilor ce i-am menţionat până aci — cronica şi tradiţia populară îl consideră ca prim domnitor al Ţării Româneşti, la anul 1290.

Critica izvoarelor istorice şi anume a documentelor celor mai vechi Mănăstiri şi oraşe ca: Tismana, Câmpulung etc., arată, învederat că cronica noastră şi legenda se bazează pe o falsificare a documentelor istorice privitoare la aceste oraşe şi Mănăstiri, întâmplată în veacul al XVI, când uneori cu intenţie alte ori din ignoranţă, se substitui numele lui Radu-Vodă, tatăl lui Mircea, mai întâiu numele Negru-Vodă apoi Radu-Negru-Vodă şi apoi, dela Mateiu-Basarab, Radu-Vodă-Negru cu data de 1290; în locul lui Radu-Vodă-Negru, tatăl lui Mircea şi a lui Dan I.

Rezultatele critice istorice moderne, reprezentate prin studiile d-lui N. Iorga şi regretatul Onciul, sunt confirmate şi de pomelnicele bisericeşti, ale Episcopiei Râmnicului, Monastirilor Tismana, Câmpulung, Argeş şi Mitropolia din Bucureşti, cari dau mai mult sau mai puţin complet, dar uniform seria Domnilor, cum reiese din critica izvoarelor: Basaraba-Voievod, Nicolae-Alexandru-Voievod, Vladislav-Voievod, Radu-Voievod, Dan-Voievod, Mircea-Voievod, Mihai-Voievod.

Portretul lui Dan-Vodă din Mănăstirea Câmpulung unde încă din vremea lui Mateiu Basarab e numit ca «fiu al lui Radu-Vodă-Negru descălicător al Ţării», nu mai lasă nici o îndoeală a afirma că întocmai ca în falsificaţiunile documentare ce pomenesc de un Dan-Vodă la 1385, ca fiu al lui Radu-Vodă-Negru la 1290 (!), tot aşa şi în acele picturi nu trebuie să vedem un alt Radu-Negru în afară de tatăl lui Dan şi Mircea-Vodă: Radu-Vodă cel istoric (1374—1384).

Biserica Domnească zidită deci după 1330 de Basarab fu terminată de Radu-Vodă-Negru între 1374—1384; frumoasa pictură scoasă la iveală prin extragerea şi spălarea altor straturi suprapuse, picturi asemănătoare cu cea din alte biserici contimporane din Sârbia, Cahrier-Djami şi Mitropolia din Mistra, distingându-se prin elemente noui necunoscute veacului al XIII-lea ca: colorit impresionist, atitudini şi gesturi, ce contrastează cu hieratismul picturilor anterioare, pitorescul şi peisagiul şi suflul dugentului italian, această pictură confirmă în întregime caracterul veacului al XIV, ce caracterizează picturile Bisericii Domneşti.

Arhitectura bisericii, asemănătoare arhitecturii bisericilor contimporane din Sârbia, şi anume aşa zisului tip constantinopolitan ce se distinge prin alternanţă de pietre şi cărămizi, şi prezenţa ca bază, sub cupola bisericii, a unei cruci cu braţele egale (planul în formă de cruce greacă) sunt alte caracteristice ale acestui veac al XIV-lea.

Săpăturile făcute în biserică şi în exterior au dat de obiecte, cari, după părerile savanţilor străini sunt toate din veacul al XIV-lea.

In special, la mormântul lui Negru-Vodă sau Radu-Vodă-Negru, s'au găsit nasturi cu stema Basarabilor (un scut) copiat de pe stema angelinilor şi întrebuinţată şi în monedele lui Vladislav şi Radu, deci din al XIV-lea veac.

Faimoasa pafta de 300 grame ce închidea cordonul lui Radu-Vodă-Negru, are o sumă de particularităţi caracteristice veacului al XIV-lea: ca de pildă un arc în acoladă ce nu apare în arhitectură decât la finele veacului al XIV-lea, bonetul cu coadă a unui cavaler aflat într'un balconet al acestei paftale, este caracteristic iarăş veacului al XIV-lea italian.

Factura tuturor inelelor aflate în săpături (ca 200 gr.) are mare asemănare cu obiectele similare aflate în tezaurul din Chalcis-Eubeia rămas dela cavaleri veneţieni, stăpâni acolo printre anii 1374—1400.

Deci toate datele istorice şi arheologice confirmă, în întregime, rezultatele criticii izvoarelor, cu privire la chestiune, şi mai ales inscripţiunile cele două pe cari le-am amintit în rândurile mai sus citate.

Trei mari restaurări schimbaseră cu desăvârşire caracterul arhitecturii şi picturii bisericii: Una prin 1751, datorită iniţiativei Mitropolitului Neofit; alta în 1827, în urma răsboiului austro-rus dela finele veacului al XVIII-lea, care stricase biserica şi alta pe la 1850, datorită lui Vodă-Bibescu.

Uitarea şi decăderea în care căzuse oraşul Argeşului, după mutarea scaunului de Domnie în Târgovişte, contribuiră la uitarea desăvârşită a acestei celei mai importante biserici din ţară; importantă nu numai prin pictura ei neîntrecută de vreo altă pictură din ţară, dar şi prin arhitectura ei, care în formele ei simple nu e întrecută de arhitectura nici unei alte biserici, în modul de rezolvare a grelei probleme arhitectonice ce se impune oricărei arhitecturi şi anume de a neutra-

liza împingerile laterale ce le exercită asupra pereților cupola ce încoronează clădirea.

Prin tezaurul așa de important nu numai pentru noi, ci și pentru întreaga vieață medievală, prin relicviile găsite în ea, această biserică a devenit un testimoniu al nobleței originelor noastre ca Stat și prin faptul că azi, după 20 de ani de sprijinire în cârjele ce o proptia, o vedem stând mândră pe propriile temelii. în vechea înfățișare ce o avea pe vremea lui Basarab cel Mare și Radu-Vodă-Negru, putem încheia, ca și regretatul Onciul că restauratorul ei Domnul Gr. Cerchez și colegii săi, membri ai Comisiunii Monumentelor Istorice au binemeritat dela Patrie.

CRONICA LITERARĂ

IONEL TEODOREANU: ULIȚA COPILĂRIEI

de

Vintilă Russu-Șirianu

Coloritul literaturii lui Ionel Teodoreanu țâșnește oarecum în afara spectrului literar dela noi. E deci anevoioasă îngrădirea ei între hotare bine cunoscute. Deaceea voiu căuta o tălmăcire între propriile ei. graniți.

Dela cele dintâiu pagini, publicate acum patru ani în «Insemnări literare», Teodoreanu a surprins. Inceputurile acelea erau niște simple imagini părând să aibă doar unitatea unei neobișnuite virtuozități. Dar se mai scriseseră și se scriau la noi imagini, adesea de o egală valoare. Ceeace surprindea la Ionel Teodoreanu, era o anume impulsivitate, nu coeficient de pasiune, care ducea la acea impresie rară că imaginea la acest scriitor era mai mult și altăceva — decât o construcție formală: un act sufletesc.

Plec așadar de aci pentru a urmări scriitorul care galopează fără frâu ridicând nori de colb în proza noastră de eri.

Talentul, deci individul capabil de a-și închega reacția mai sugestiv, mai frumos, mai «adevărat», decât vulgul, poartă în suflet, în gând, în trup, un anume fel de a reacționa care îi reprezintă personalitatea de creator.

Priveliștea minunat desfășurată a unei livezi îmbăindu-se în clar de lună, — impresie vizuală pentru oricine — se va turna auditiv într'o sonată la muzician, se va proecta în coloare și linie la pictor. Nicăiri nu va întâlni însă mai multă diversitate de reacție ca la creatorul al cărui instrument e prima abstracție, cuvântul.

Dacă pentru unul aceeaș priveliște va fi cuprinsă în retorismul umflat al alexandrinului, pentru altul în descripția îngrijită și ponderată a prozei pline de bună cuviință și așa mai încolo, la un talent cu vizualitatea enorm mărită, cu o nervozitate de a reacționa dusă până la violență, toate acestea vor fi sărace și insultător de insuficiente. Astfel, un prodigios vizual ca Ionel Teodoreanu, în fața aceluiaș motiv de reacție, va avea, foarte accelerat în timp, o enormă cantitate de corespondențe vizuale — să spunem, în general, imagini — care nu stau nicidecum pe o treaptă inferioară celorlalte reacții ci dimpotrivă, bine, cu simpatie privite, pe una mult superioară. Și pentru aceea anume, că suma de imagini cuprinzând reacția lui, alcătuește «una și singură» multiplicată prin belșug și deci o imagine integrală reprezintând un puternic act sufletesc, o ultimă expresie de sinteză, care a trecut de mult, cu viteză prin fazele celelalte, socotite de noi inferioare. Deci insist și subliniez: felul acesta de imagine e «rezultatul actului», sufletesc, mecanica fiind un simplu «instrument», spre deosebire de imaginea comună care poate fi doar o formalitate rece și fragmentară.

Se va vedea de ce am insistat atâta asupra unui simplu element, considerat de sigur de către mulți ca incapabil de a mișca, ca în afara cadrului e — motiv, ca o linie moartă — poate interesantă, dar atât — în fresca vizualității acestui autor, socotit în unele locuri drept un reflectat, un bețiv al adjectivului, atunci când plecând dela această bază, îndrăznesc să afirm și să pot pildui că e vorba de unul din cele mai bogate temperamente poetice din câte hotărnicește literatura noastră.

*

«Pe tot cuprinsul tăvii, se înălțau — răsfrânți în luciul argintului — ghețari de jar zimțat, prin care luciau viclean ochii de diavoli ai sâmburilor.

Comesenii părură deodată niște giganți cu chipurile înveselite de arătarea acestui iad pitic».

Sunt felii de pepene proaspăt tăiate. Am ales dinadins ca o întâie pildă un material ce s'ar crede foarte «terre a terre» pentru a servi unei notații cu capacități de poezie. Și totuș acel fraged copios nu ridică scena la «alte» valori.

«Vâslit de foșnete domoale, soarele pogora spre apus». Justețea acestei perfect absurde comparații sprijinește și mai bine ceeace vreau să arăt.

Că lumina nu se aude, e de sigur în afară de îndoială. Deci mecanicește imaginea e absurdă. Dar sufletește? Gândiți-vă la moalea estompare a luminii în amurg. Ea «corespunde» cum nu se poate mai adevărat impresiei auditive de foșnet. Dovadă precisă că elaborarea acestei imagini e un adânc și complicat act sufletesc străbătut cu viteză.

Și trena de poezie urmează firesc:

«Și părea că Arhanghelul Toamnei, izgonit din slăvi, în acest sfârșit de vară, plutia mâhnit și singur deasupra pădurilor, — boltindu-și, tot mai albastre, largile aripi de cer...»

Aș vrea să-mi clădesc treptat schela prin care gândesc să tălmăcesc personalitatea literară a lui Ionel Teodoreanu, din pilde cât mai sugestive. Imi culeg dar citatele fără să țin seamă de cronologia volumului.

«Cu zborul îngreuiat de polenul soarelui — cules de pe stânjeneii atâtor zori și de pe macii atâtor amurguri — roiul celor de pe urmă zile de vară își purta gloriile de aur spre înaltele prisăci ale lui Septemvrie».

Cu exemplul acesta fac un pas înainte în ierarchia pe care o străbat. Asociația poetică e mai largă în metaforele acestea, e notația mai gravă.

Ș'acum, fiindcă socotesc că am stabilit lămurit ce înseamnă acest motor de creație al lui Teo-

doreanu căruia i-am zis «vizualitate», încă o pildă și un popas.

«...Ioana mergea ritmat, cu pași dănțuitori. Ierburile înalte îi încolăceau șerpuitor gleznele goale.

Deslușise pașii lui Dinu, pe urmele ei. Ii simția salturile de lăcustă mare. Avântul lui o înviora».

Imaginea din urmă a deschis poarta valoarei esențiale. Vizualitatea trece spre cuprinderea lăuntrului sufletesc.

Subliniez momentul fiindcă el exprimă limpede cât de mari vor fi posibilitățile acestui motor vizual atât de perfecționat în sugerarea și redarea stărilor sufletești de mai mare întindere și adâncime.

«Noapte bună, Dinule». Ii sărutase mâna cu sfială, cuviincios, abia atingând-o cu vârful buzelor. Dar pelerina lui era pe umerii ei, o strângea în brațe».

Pelerina e a adolescentului care iubește.

«Cum îl chinuiau visurile acestea, spre sfârșitul vacanței... atunci când nopțile văratece se coc în vânăt, la lumina toamnei: le culegea viermănoase de gândul școlii».

Acelaș erou. O pagină de analiză socotesc că nu mi-ar fi spus mai mult decât acel «viermănoase».

«Nu gândia nimic: sufletul lui era miros de sulfină spre Ioana».

Un rând valorând cât multe pagini lungi de sentimentalitate și erotism.

«Dinu închise ochii umezi de lună; sufletul îi ațipi pe părul Ioanei: o căpiță mică de soare, moale de miresme calde».

Din aceeaș familie.

Ș'acum, o clipă de sbucnire.

«Işi lunecă brațul. Se opri. Degetele mâinii erau îngheț crispat. Inaintă iar. Cuprinse rotunjimea tare a genunchiului; încremeni, așteptând. Ii fugise toată viața din trup, în braț, în mână. Işi simția brațul străin, ieșit din el ca un șarpe dintr'o scorbură.

Mâna se târî mai jos... cuprinse pulpa... smunci trupul după ea... și Dinu se deșteptă cu buzele pe piciorul gol.

Cădeau din cer picuri grei, ca de pe un trup năduşit de groază».

E lămurit. Un șir de câteva imagini și gesturi ne-au sugerat imperativ și deci fără replică o întreagă poveste sufletească.

«...Ioana îl cuprinse în brațe, își lipi obrazul de lacrimile lui, — și rămaseră fără de grai, strânși unul în altul de gândul despărțirii, ca un pom umed de sevă, despicat în două».

Femeia a luat drumul străinătății, adolescentului i s'a sfârșit «vacanța». Școala cere tunsoarea cu «nr. 1».

La bărbier:

«Țăcănia mașina rece, șerpuind, și buclele roșietice cădeau în valuri mici și plângătoare, înfiorându-i obrajii.

Cădeau, cădeau, frunzele toamnei lui.

I se despoia sufletul. Inchise ochii. Incepură să-i picure lacrimi pe obraji».

«Frunzele toamnei lui» mi-au înlocuit o sumă de perorații. Acuitatea imaginii, sinteza dureroasă mi-a revărsat în suflet incomparabil mai tare tânăra tragedie.

*

Așadar câteva pilde au arătat ce este și ce putințe de creație are acest specific dar al imaginii pe care Ionel Teodoreanu îl posedă prodigios.

Am văzut cât de bogat poate fi replicat în lumea din afară și cât de sugestiv și sintetic este în zugrăvirea lumii sufletești.

E limpede dar că afară de însușirea unui surprinzător belșug formal, imagismul lui are calitatea — tocmai aci e atât de specific — de a fi un mare și complex «act sufletesc».

Insăș puterea lui de sinteză și sugestie înlătură orice discuție în privința aceasta.

Acestea lămurite, încerc să schițez în câteva rânduri imaginea acestui început de operă pe care ni-l dă «Ulița copilăriei».

*

Sunt patru bucăți în volum. Prima «Bunicii», am putea-o socoti ca o prefață (deși sufletește e perfect unită cu celelalte).

«Bunicii» luată ca prefață, e pe deantregul o voinică exemplificare a tuturor considerațiilor pe care mi le-am îngăduit.

E toată o imagine: copilăria bucălată, fragedă, cu sufletul, floare de măr.

O simplă scenă: bunicii jucând concina în iatac, e seară, copilul scrie imagini mici pe caiețel. Un șir de imagini ce dau una: copilăria. Un crâmpeiu:

«Eu», emoționat: Papae! Hulubii sboară noaptea?

«Bunicu», distrat: Nu. Am treflele și concina mică! Aha!

«Eu», în gând: Sboară, nu sboară, eu tot scriu:

Și-mi par
Minuscule căldări de var
In care un pitic zidar
Amestecă lumina lunii,
Pentru a clădi în noaptea pură
O zi de argint în miniatură.

Inchideam ochii, îmi aplecam fruntea pe caet, surâzându-mi mulțumit...

«Bunica»: Ionel! Ai s'adormi, măi băiete!

«Eu» Eiii, mamae!»

Mărturisesc că nu cunosc multe exemple mai fragede, mai delicate și care să dea cu mai multă artă atmosfera aceasta.

Celelalte trei bucăți sunt unitare ca o apă. După preludiul «Uliții copilăriei», «Vacanța cea mare», și «Cel din urmă basm», revarsă supărător de îmbelșugat poezia imensă, proaspătă și dificilă a adolescenței, e o «imagine» uriașe a ei și adolescența e o prelungire fragedă a copilariei. Și e firesc ca acest temperament trăind cu cea mai sinceră violență «pitorescul» luat în sensul lui mai de sus și mai bogat, să fie un pătimaș îndrăgostit de copilărie, să o ducă cu el în adolescență așa cum va duce poate adolescența în maturitate.

In preludiul «Uliței copilăriei» numia copilăria ca să lase în celelalte două bucăți umbra-i luminoasă mereu ascunsă în sufletul adolescentului.

In «Vacanța cea mare» e prima iubire, cu grația ei primitivă, țesută în gest, imagine, atmosferă. Am însemnat-o îndeajuns în pildele date care erau luate deacolo.

«Cel din urmă basm» amplifică în tărie și întindere aceeaș mare imagine. Adolescentul e în pragul tinereții, stări sufletești mai complexe, mai puțin sălbatece ca intensitate, dar mai grave mai neliniștitoare ca în «Vacanța cea mare», apar. Și cele două fetițe, delicioase ca două mărțișoare, introduse cu multă ingeniozitate în bucată, sunt micile fantome albe ale copilăriei care de astă dată sboară, sboară, o simți în toată bucata.

Şi iată astfel, întreaga carte pare un minunat poem, ţesut din lumină şi umbră.

*

Şi ca să mai dau o sugerare asupra întregei arte a lui Ionel Teodoreanu, am să insist asupra unui cuvânt spus: «pitoresc». Vreau neapărat să-l ridic mult deasupra înţelesului în care se ia. Aşa cum îl are Teodoreanu el ia un caracter de mare întindere şi forţă. Inţeleg anume că în acest sens e «pitoresc» un colţ din natură, acel pepene tăiat dar e «tot atât» de pitoresc elementul celei mai grave «tragedii».

Iau prin urmare cuvântul ca formă doar, vorbind de el, ca speţă putând fi aplicat la orice împrejurare şi obiect.

Aşa se va înţelege cum în literatura lui Ionel Teodoreanu, omul — sufletul — poate suferi ca un copac bunăoară dar şi cum cu aceeaş veracitate, un copac poate avea sbucium de suflet.

E la el prin urmare un fel de «unanimism» osmotic şi endosmotic.

De aci vine şi acea extraordinar de simplă atmosferă, un fel de uriaş panou pe care-l are natura exterioară în bucăţile lui. Ea simpatizează cu eroii lui aşa cum eroii lui simpatizează cu ea. Şi cu totul în altă valoare decât la alţi autori.

O singură pildă care prin tăria ei e suficientă.

«Cu coatele rezemate de pervazul ferestrei deschise, Dinu veghia — obraz în obraz cu noaptea».

CRONICA ARTISTICĂ

MARGINALE LA O CRONICĂ ARTISTICĂ NESCRISĂ

de

Oscar Walter Cisek

ASTĂZI legătura între artă şi totalitatea vieţii popoarelor nu mai există. Cuvântul «artă» şi-a schimbat înţelesul pe deplin. Mai mult decât oricând, elementele artistice nu-şi mai au rostul lor hotărît în preajma simţurilor noastre; sunt daruri izolate şi necunoscute multora. Sunt mângâierea snobilor şi ţelul vital şi dinamic al câtorva artişti adevăraţi. Deaceeea tablourile şi chipurile de piatră, se cumpără ca oricare altă marfă. Arta şi-a pierdut însemnătatea de când s'a desbărat de binefăcătoarea atmosferă bisericească, de când pictura murală a fost aşezată în umbra micilor frânturi de viaţă, prinse între patru pervazuri aurite. Iar sculptura vegetează de azi pe mâine, fiindcă arhitectura nu mai socoteşte cu existenţa ei, nu mai vrea să ştie că întreruperea planurilor se poate înfăptui şi cu alte mijloace decât cu goluri şi floricele de ipsos.

Trecând prin străzile mărginaşe ale Romei, sau prin cartierul evreesc ce începe în dosul Capitoliului, vezi deseori ieşind din zidul unei case ori în mijlocul unei pieţi, câte-o fântână de piatră sau de bronz, în jurul căreia se joacă copiii; neguţătorii ambulanţi îşi vând alăturea marfa. Impotriva acestor fântâni nu s'au comis niciodată atentate, iar copiii nu-şi bat joc de trupul rece al vreunui zeu sau al vr'unui sfânt. Aci arta s'a născut dintr'o necesitate absolută şi rămâne chiar azi încă, un imbold de smerenie pentru oricare drumeţ. Iar fericit a fost timpul când Holbein fu primit ca un rege la curtea din Londra, când iubitorii de tablouri se duceau până în fundul unui Gheto întunecat, pentru a cumpăra un portret nesemnat de Rembrandt. Pe atunci arta nu era deloc anonimă, cu toate că foarte puţini mânuitori de penel îşi scriau numele într'un colţ de tablou.

Izolarea artei e urmarea cea mai firească a degenerării, iar expoziţiile sunt, de cele mai multe ori, triste conglomerate de valori, ce nu şi-au văzut încă niciodată urma de unde au venit. Cred că s'ar putea varia astfel o propoziţiune a lui Zaratustra: Incă un deceniu de expoziţii şi nu vom mai avea pricepere artistică. «Saloanele» şi expoziţiile colective dela noi şi de aiurea sunt de obiceiu numai un fel de mijloc brut de adesiune pentru pasivitatea omului din secolul nostru.

La noi în ţară numai expoziţia anuală a societăţii «Arta Română» înseamnă o excepţie sănătoasă, pe când «Salonul de toamnă» — ce nume de botez pretenţios — ne arată cât de veştedă poate fi munca artistică a unei generaţii noui. Acest salon e, dela înfiinţarea lui, cel mai trist eveniment al anului artistic bucureştean, iar pânzele expuse sunt exemplele cele mai drastice pentru ignorarea alfabetului coloristic. (D-l Lucian Grigorescu ar trebui să treacă la un alt grup de artişti).

Dar gândul nostru deprimat iese din acest domeniu tomnatic într'un câmp mai îmbucurător, întrebându-se ce avem de aşteptat.

Toată pictura nouă dela noi pare imposibilă fără influenţa puternică a lui Cézanne, tot aşa cum poezia românească de azi nu poate fi judecată, dacă nu luăm în seamă înrâuririle venite dela Francis Jaumes. Cézanne a fost într'adevăr dascălul cel mai conştiincios al ultimelor generaţii de pictori din Europa întreagă, dar în Franţa în Germania şi în Rusia întoarcerea dela tendinţele transcedentale spre un materialism nou a adus cu sine mijloace necunoscute încă şi mai îndepărtate de gama coloristică a premergătorului francez. Pe de altă parte, linia şi-a recăpătat aproape însemnătatea avută la Primitivii italieni. Severitatea acordurilor de compoziţie din pictura lui Ferdinand Hodler şi desenul intenţionat anti-academic, dar organic al lui Pablo Picasso au fost îndrumări, fără cari nu ne putem închipui puţinele exemple de pictură monumentală contimporană.

La noi în ţară cuvântul pictorilor mijlociu valoroşi până la cei mai însemnaţi chiar e şi azi încă: Cézanne. Un fel de urmare indirectă a fost şi e de aceia nesfârşitul pelerinaj la Balcic; orăşelul minunat cu zidurile lui gălbui şi spălate de soare în faţa coastei frânte şi în mijlocul verdeţei ce ne aduce îndată aminte de Bosfor. Până şi contururile principale sunt văzute cu ochi instruiţi de Cézanne. In unele tablouri de Iser şi Teodo-

rescu-Sion i-am recunoscut pe Henri Rousseau, Othon Friesz, André Derain. Ultima evoluție a acestor doi pictori pare însă imposibilă fără felul de compoziție al lui Greco. Cézanne, acest sfânt al tehnicei picturale moderne, a fost un Greco al secolului trecut. Iar Teodorescu-Sion, care acum doi sau trei ani nu era de închipuit fără înrâurirea premergătorului francez, a expus în ultima expoziție «Arta Română» compoziția numită, pare-mi-se, «La fântâna lui Manole», posibilă și fără existența picturii lui Cézanne, nu însă fără aceea a grecului din Toledo. Poate că Petrașcu, puțin manierat și slăbit de forță în ultima sa expoziție, se va mândri din nou cu absolutismul lui de coloare, cu priveliști și chipuri, clădite numai și numai din culoare sintetizată în planuri mari. Dar toate acestea sunt constatări și presupuneri în fața câtorva opere a celor mai buni pictori români, cari vor trebui să se refacă din propria lor individualitate, dacă vor voi să ajungă la o culme.

Tot astfel și ceilalți.

Ca și Grigorescu, Andreescu și Luchian, pictorul român de azi se va găsi pe sine însuș, numai dacă învățând dela marii pictori ai secolelor trecute și filtrând valorile lor prin eul propriu, se va apropia tot mai mult și tot mai fanatic de imaginile pământului românesc.

DRAMA ȘI TEATRUL

NOTE INTRODUCTIVE

de

Ioan Marin Sadoveanu

RÂND pe rând, în țară, teatrele au reînviat. Dela Capitală, care și-a înveșmântat strae nouă de afișe, prin Iașii arămiți de toamnă, prin Cernăuți, prin Clujul însemnat de clopotnițe ascuțite, până'n Craiova cu sârg mare dar glas mărunt — peste tot s'au deșteptat umbrele, în spatele meterezelor de lumină...

In aerul răcoros al toamnei, cetățile românești — prin care, din holde și podgorii, vor trece «veștmintele îmbelșugate ale anului», cu precupețiri, cu pofte, cu lupte'mpestrițate, cetățile — și-au asigurat lacrimile și zâmbetele artificiale...

Și în frunte înscrisu-s'au nume răsunătoare.

Schiller, mai întâiu la București, — cu amănunțita «Maria Stuart». După stufosul «Wallenstein», pe maestru îl atrăgea o nouă problemă a dramei. «Ceva în genul lui Oedipus rex — scrie el lui Goethe —; cu toate evenimentele prezente să desfășori, prin analiză, catastrofa, pe care ai întrezărit-o dela prima scenă».

Piesa aceasta cuprinzătoare, lămurită dela întâia vedere, în liniile ei mari, și totuș plină de cotituri, de analize, de retorică — uneori — ne-a oferit-o teatrul «Regina Maria».

Alături, Teatrul Național, ne-a dăruit pe Molière și Holberg. Atât mehenghiul Scapin cât și bețivanul Seppe, înzestrați cu case nouă, din câteva foi de pânză, cu meșteșuguri și tertipuri așa cum meritau viețile lor șubrede și nebune.

«Gândul» însângerat al lui Andreiew, tocat de Teatrul mic cu vorba și decorul...

Și ni se vestesc, puhoiu, poieți mai mari, poieți mai mici...

Cetățile deacum vor trăi liniștite; ce le pasă de soarta lor de mâine! Au o fereastră deschisă spre țara libertății celei fără de sfârșit, căci teatrele s'au deschis, teatrele cari frâng legile.

In iarna albă și monotonă, sufletul cu dor de vară știe că-și va minți jindul de câte ori autorul va scrie: «E o grădină. Soarele apune. Zi de vară. In fund un colț de heleșteu, care se stinge»...

CRONICA MĂRUNTĂ

A împlinit patru ani de vieață, revista de cultură generală «Lamura», apărută mai întâiu sub conducerea d-lui Brătescu-Voinești și a lui Vlahuță. Drumul pe care a fost pornită la început, putea duce și în ținuturi uscăcioase și neispititoare pentru cetitor. Le vestise doar revistă de pedagogie și de educație; și după cât știm, atât de lipsite de vieață erau îndeobște asemenea publicațiuni, încât era destul să apară una pe măsuța de noapte ca să te cuprindă căscatul. Cu «Lamura» s'a întâmplat din norocire altfel. Drumul ei s'a lărgit mai aproape de vieața cea plină. Scriitori dintre cei mai aleși, au venit să mărească rândurile colaboratorilor, rostindu-și cuvântul în multe probleme de cultură generală, în acele de artă și de literatură, atât cât puteau să intereseze învățătorii și preoții de țară, pentru care mai ales a fost tipărită. Au trecut prin paginile ei, poieți și profesori, povestitori și savanți, tot ce nu rămâne în intelectualitatea românească străin de întrebările sufletești ale acestor timpuri de repezi și desăvârșite prefaceri. Așa, cu încetul «Lamura» și-a lămurit o ființă a ei, cu o înfățișare a ei, neapropiate de nici una dintre publicațiile cu aceeaș menire, de aici și din vecini. Cronicile bogate dela sfârșitul fiecărei cărțulii lunare, n'au scăpat nimic din ce se gândește și se scrie la noi și aiurea, pe tărâmul pedagogiei și al educației, cât și acel al ideilor generale și al artelor. Revista s'a întregit. Ea duce cărturarilor dela sate, o oglindă limpezită a frământărilor de gânduri de pretutindeni. Ea mai este astăzi și una din cele mai frumoase și mai îngrijite tipărituri românești. Astfel, își întrece dincolo ținta pentru care-și găsise înfăptuire la început. Pentru asta și pentru paza cu care a fost ținută departe de ispitele politicei, se cuvin cuvinte bune celor ce-o scriu și-i duc grija gospodăriei, pe aceste vremuri de vitregie a tiparului.

Neluat în seamă, a trecut un an dela moartea lui Ion Scurtu. N'am fi știut-o nici noi, dacă întâmplarea nu ne petrecea sub ochi, pitulat într'un colț de gazetă, chemarea familiei la pa-

rastasul slujit într'o biserică oarecare. Este ciudat cât de puţin loc păstrează în amintirea noastră, un nume care îndelungă vreme a umplut cu stăruinţă neobosită paginile «Semănătorului» şi ale ediţiilor critice din clasicii literaturii româneşti, tipărite de vechiul institut grafic «Minerva». Nu e greu de altfel să ne lămurim de unde această grăbită uitare. Ion Scurtu a stăruit prea mult în aplicarea metodei germane în istoria şi cercetările sale literare. Ştim că această metodă păcătueşte printr'o generalizare a procedeelor statistice; fineţa, gustul şi agerimea gândului e înlocuită de jocul mecanic al fişelor. E mai mult o îngrămădire de material în aşteptarea unei minţi limpezite care să scoată de acolo, concluzii. Nici o carte de idei, nici una de analiză ori de sinteză, nu ne-a lăsat Ion Scurtu, după toată activitatea sa critică. Aşa numai, se poate explica uitarea timpurie, care ne întristează cu toate aceste, fiindcă se aşterne peste o muncă de o rară îndârjire şi peste o adevărată şi cinstită pasiune cărturărească.

IN deobeşte, traducerile, mai ales acelea grăbite cum se fac acum, sună urechilor scârţâit, ca o cavatină încăpută pe mâna scripcarilor de la Băneasa, la cinci dimineaţa. Nu mai departe de acum două zile, vedeam în vitrina unei edituri, un titlu: «Alpul omucid» (?) care lăsa să ghiceşti fără să deschizi cartea, ce minunăţii trebuie să se afle înlăuntru; iar de o lună, afişe verzi şi roşii, anunţă că la un teatru din Capitală se joacă «Magnificul încornorat», care vrea să însemne fără îndoeală, tălmăcit într'un anumit graiu păsăresc naţional, titlul piesei franţuzeşti: «le Cocu Magnifique».

O traducere altfel dusă la capăt, ne pricinueşte de aceea o adevărată bucurie, nu mai prejos preţuită decât lectura unei încântătoare opere originale.

Va rămâne fără îndoeală ca cea mai bună traducere a anului, şi încă a multor ani înainte ori în urmă, cartea lui Romain Roland: Colas Breugnon, tălmăcită de d-l Alex. A. Hodoş (ed. «Cultura Naţională», 250 pag.). Intâmplările meşterului din Burgonia, scrise între oala de vin la dreapta şi călimara la stânga, sunt pline de sevă, de vieaţă colcăitoare, de pasiunea aceea bonhomă şi crudă în expresii, a oamenilor trăiţi într'un ţinut şi într'o vreme, când se mânca, se bea şi se iubia sdravăn. In prevestirea pentru lectorii francezi, autorul mărturisea că a scris cartea, împins de nevoia de veselie galică şi liberă, dusă până la lipsa de respect, după cei zece ani de constrângere, cât a durat înfăptuirea lui Jean Cristophe. Cronica isprăvilor lui Colas Breugnon, e împletită din veselii şi melancolie, într'o atmosferă a timpului, ţesută nu numai din întâmplări şi din veracitatea episoadelor, ci mai ales din meşteşugul scriitorului, care o înviat stilul, şi vocabularul, şi măritişul cuvintelor, şi felul de a gândi şi a-şi spune gândurile, ale unui om cu adevărat trăit în timp şi nu născocit livresc. Lectura cărţii în textul francez a fost o desfătare, cum va fi fost fără îndoeală o plimbare cu caleaşca, printre vii cu struguri grei de Burgonia, în ducatul domnului de Nevers. Incercarea de a strămuta povestirile în graiu românesc, fără a cădea în arhaisme stângace şi totuş nealterând savoarea cu care au fost scrise de meşterul Breugnon, ni se părea îndrăsneaţă din cale afară. Poate mai anevoios de tradus din literatura franceză, rămâne numai Rabelais şi Anatole France. D-l Alexandru Hodoş a fost ispitit de această întreprindere temerară, şi a isbutit să dea literaturii româneşti o carte, şi traducătorilor obişnuiţi, o pildă. Amândouă, tot atât de preţioase.

POIEŢII tututor veacurilor şi tuturor neamurilor, au arătat totdeauna o pasiune somnambulică pentru lună. Pe oglindă de ape, printre vârfuri subţiri de plopi, ieşind din peştera de argint a norilor, coborînd peste creste negre şi zimţate de brazi, plimbându-şi lumina rece peste nopţile pustiurilor; luna, ca un glob de aur, ca un cap de mort tăiat de ghilotină, ca o secere de argint, rurală ca o mămăligă ori cazonă ca un nastur de manta, a fost obsesia poieţilor şi nu mai puţin a pictorilor.

Un singur duşman a avut. Stephane Mallarmé. Jean Monval, publicând în «Revue des Deux Mondes» o scrisoare a ermeticului poet către Francois Coppée, ne desvăluie această ură ciudată. E o scrisoare din 1870 când Mallarmé era dascăl de engleză la liceul Condorcet. Intre altele autorul «După amiezii unui faun», scrie: «Sunt foarte mulţumit. Nu-mi rămâne decât o nelinişte, dar care mă devoră, acea pricinuită pretutindeni de lună — căreia nu-i pot închipui încă rostul exact. Vom regula asta într'una din zile».

In jurnalul său intim, Coppée, scria la 28 Iulie, cu doi ani mai târziu: «Am petrecut seara la Mallarmé. Luna îl supără. Işi explică simbolismul stelelor, a căror dezordine pe firmament îi pare imagina hazardului. Dar luna, pe care o numeşte cu dispreţ «ce fromage» îi pare de prisos. Visează serios o vârstă mai înaintată a omenirii când o vor desfiinţa uşor pe cale chimică. Un singur lucru îl nelinişteşte: încetarea mareelor, şi această mişcare ritmică a mării îi e trebuincioasă teoriei sale asupra simbolismului decorului omenesc. Hélas, hélas! Pauvre raison humaine!»

Lăsând la o parte exclamaţiile dulceagului poet academician, rămâne întreagă duşmănia lui Mollarmé pentru «ce fromage», care-i turbura toată arhitectura simbolismului. Nu încercăm s'o lămurim. In spiritualele sale discuţii, poetul care a fost unul dintre cele mai ascuţite spirite ale vremii, va fi dovedit îndestul de ce şi cum se cuvine şters de pe cer, micul satelit, şi acela incomod, al săracei noastre planete. Ne întrebăm cum rămâne însă cu luna simboliştilor noştri. Căci neprinzând de veste această ură a maestrului pentru sucursala cerească a pământului, au cântat fiecare măcar de câte trei ori, luna, luna şi luna. Ce fromage!

AU luat sfârşit şi colindele «de propagandă» ale trupelor întocmite la întâmplare, pentru a duce artă românească în ţinuturile eliberate. Aşa cum erau improvizate, în grabă îi numai pentru a sorbi până la fund, fondurile puse la o parte de Ministerul Artelor pentru această întrebuinţare, nu aduceau nici un folos. Cel mult purtau dincolo de vechile graniţe mărturii păgubitoare

despre lipsa noastră de seriozitate. Acuma, turneul oficial al Teatrului Național, va șterge urîta amintire. Pus sub conducerea d-lui Ion Marin Sadoveanu, cu o trupă în a cărei frunte stau doamna și domnul Demetriad, Ion Petrescu, d-na și d-l Mărculescu; își va îndeplini rostul deplin. In repertoriu stă scris: Hamlet, Vlaicu Vodă, un spectacol alcătuit din Arvinte și Pepelea, farsa țărănească a lui Alecsandri, Pe malul gârlei, comedia încă tânără a lui Olănescu Ascanio, și balada lui Coșbuc «Moartea lui Fulger», dramatisată de d-l Ion Marin Sadoveanu. Am văzut repețiile generale, decorurile noui, punerea în scenă, după învățături mai puțin mucede decât au fost până acum. Timp de cincizeci de zile, vor fi străbătute orașele cele mai însemnate din Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia. Despre cele dintâiu izbânzi am auzit veste. Și vestea ne-a bucurat, fiindcă așa se va șterge o greșală a vechilor conduceri care s'a repetat prea de multe ori.

ORICINE va avea curiozitatea să răsfoească manualele didactice, cari urîțesc cu copertele lor barbare vitrinele și tejghelele librăriilor, va constata dela întâia ochire lucruri mâhnitoare, dacă nu revoltătoare. E par'că o întrecere între autorii didactici de a strânge într'o singură carte de școală toate însușirile negative: de a o alcătui din bucăți cât mai mediocre, într'o limbă cât mai puțin literară și cât mai puțin potrivită («Pisica noastră, Cocheta», scrie un Abecedar!), într'o formă cât mai puțin gramaticală și cu o punctuație a cărei regulă generală e să despartă subiectul de predicat. Toate acestea, de bună seamă ca să corespundă progamului ministerial, făcând din cartea de cetire un consacrat izvor de erori. Așa cum sunt aceste manuale, dau pe față două lucruri: lipsa de chemare literară a celor cari le alcătuesc și totala lipsă de control a ministerului instrucțiunii care dă aprobarea pe copertă, fără să cerceteze măcar pagina întâi. Lipsa de gust a domnilor autori merge până acolo că bucățile literare în proză și poeziile împrumutate literaturii trec atât de ciopârțite în paginile murdare ale manualelor de școală, încât orice frumusețe a lor e desfigurată de vitriolul prostii pedagogice. E necesar ca Societatea Scriitorilor Români să ceară un control literar riguros al acestor manuale, trimițându-și reprezentanții săi în comisia ministerială care cercetează și aprobă, care azi aprobă fără să cerceteze. Să sfârșească odată acest sistem «pedagogic» care obligă sufletul copiilor și al tineretului să se hrănească cu uscăturile pocite ale cărților didactice de azi. In chip firesc, scriitorii sunt cei mai chemați să înfrăgezească paginile școlare cu frumuseți de limbă și de suflet. Adevăratele cărți de cetire vor trebui să fie scrise și alcătuite de ei în rândul întâiu. E o multă datorie morală.

Dar chestiunea are și o lature practică. Manualele didactice sunt pentru autorii lor de azi un izvor, nu de traiu, ci de îmbogățire. Un joc de speculă cu izbânzi asigurate de autoritatea ministerială. Așa se lămurește disproporția revoltătoare dintre prețurile ridicate ale acestor cărți și dintre calitatea inferioară a hârtii și tiparului lor. Cine poate tăgădui că manualele didactice sunt cele mai urîte tipărituri din țara românească? Cu ele totuș voim să formăm gustul nobil al frumosului și să momim sufletul tânăr spre vămile văzduhului cultural. Veți crede că un autor didactic are 4—500.000 venit anual? Sunt cifre pe cari editorii ni le mărturisesc. Cu o vorbă de acum 10—15 ani, aceasta s'ar numi americanism didactic. Pe atunci se numia americanism literar, combătut cu nobilă indignare de directorul deatunci și de acum al celei mai bătrâne reviste românești. Azi însă directorul e un foarte prețuit autor didactic...

VOLTAIRE, spunea undeva că pentru un broscoiu, Frumosul (cu F mare) își va fi găsind realizarea deplină și ideală într'o broscuță cu spinarea verde și cu burta albă; că aceleș Frumos pentru un negru înseamnă negresa cu buze și nări străpunse de belciuge de alamă; și că fără îndoeală, pentru un Lapon, Laponia sa cu corturi de piele și cu sânii pe tălpi de ciolane, va fi însemnând desăvârșirea cea mai desăvârșită a frumuseții.

In orice caz, nouă, care suntem mai mult ori mai puțin de altă origină decât eschimosă, nu ne pare de loc ademenitoare vieața laponă, așa cum se află zugrăvită în romanul lapon al d-nei Yvonne Schultz; «Les Nuits de fer» (Plon. Paris. 1923). Nu mai e vorba de aurora boreolă, de vânători de urși albi, de spectaculoase furtuni de zăpadă, de foce tolănite pe banchize. E o vieață aspră și animalică, de murdărie și de beție, în colibe înghețate, în vermuiala insectelor, în veșcinica amenințare a haitelor de lupi. Vieața celui din urmă popor din continentul european, care mai trăește fără așezări fixe, în țara renilor, așa cum se trăia odinioară în epoca renilor, e înspăimântătoare și lipsită de orice pornire de eliberare către cer. Intâmplarea din care s'a țesut romanul e o dragoste. Asta fiindcă până și vietățile cele mai jos pe treapta omenirii, despre care Regnard la 1680 scria că după maimuțe sunt cele mai apropiate de om, nu scapă de această osândire. Subiectul romanului, cade însă, pe al doilea plan, față de documentele geografice, etnografice și sufletești, de care s'a folosit autoarea, după o îndelungă cercetare la fața locului. Iar lectura rămâne dezolantă, până la sfârșit, întrucât în locul vieții simple și aerisite, așa cum păstram din cărțile copilăriei, închipuirea vieții în peisajiul alb, nins și molcom; suntem puși brutal în fața unui traiu preistoric, în care civilizația n'a isbutit să pătrundă decât în cutiile de chibrituri și buteliile de spirt.

TIPARUL CVLTVRA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI
CLIȘEELE MARVAN

EXEMPLARUL 12 LEI